

**TILINTARKASTAJIEN OMINAISPIIRTEIDEN
KOETUT VAIKUTUKSET TOIMINNAN LAATUUN JA
ALALLA MENESTYMISEEN**

**Jyväskylän yliopisto
Kauppakorkeakoulu**

Pro gradu -tutkielma

2016

**Tapani Rautu
Laskentatoimi
Antti Rautiainen**

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTON KAUPPAKORKEAKOULU

Tekijä Tapani Rautu	
Työn nimi Tilintarkastajien ominaispiirteiden koetut vaikutukset toiminnan laatuun ja alalla menestymiseen	
Oppiaine Laskentatoimi	Työn laji Pro Gradu
Aika Kevät 2016	Sivumäärä 57
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Tilintarkastusala koskevaa lainsäädäntöä on kohdannut viime vuosina merkittävä paine uudistua. Alaa järjestyttäneet kriisit ovat synnyttäneet epäluottamuksen ilmapiiirin, johon alan itsensä, lainsäätäjien ja tutkijoiden on odotettu tuovan ratkaisun.</p> <p>Osana uudistuvaa alan säännöstöä on ollut tarpeen määritellä, mitä tarkoitetaan laadukkaasti suoritettulla tilintarkastuksella. Yhtenä osatekijänä laadukkaalle lopputulokselle on yksittäinen tilintarkastaja. Aihetta ei ole kuitenkaan laajasti tutkittu, sillä monien maiden lainsäädäntö estää pääsyn tutkimukset mahdollistavaan dataan.</p> <p>Tämä tutkimus tarjoaa osaltaan lisätietoa siitä millaisia ovat tilintarkastajien ominaispiirteet, miten ne vaikuttavat tilintarkastuksen laatuun ja tämän urakehitykseen. Tutkimusta varten haastateltiin neljää tilintarkastusalan ammattilaista yhdestä KHT-yhteisöstä.</p> <p>Tutkimuksen tulokset osoittavat, että yksittäisellä tilintarkastajalla on vaikutusta tilintarkastuksen laatuun ja että tilintarkastajat suorittavat tilintarkastukset omalla tavallaan. Tutkimuksessa havaittiin lisäksi, että tilintarkastajan ominaispiirteet vaikuttavat tämän urakehitykseen. Tutkimuksen tulokset on rinnastettavissa aiheesta aiemmin tehtyihin tutkimuksiin.</p>	
Asiasanat Tilintarkastus, tilintarkastuksen laatu, ominaispiirre	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopiston kauppakorkeakoulu	

SISÄLLYS

ABSTRACT

KUVIOT JA TAULUKOT

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
1.1	Tutkimuksen tausta	6
1.2	Tutkimusongelma ja tutkimuksen tarkoitus	7
1.3	Tutkielman merkitys	8
1.4	Tutkielman rakenne	10
2	KIRJALLISUUSKATSAUS.....	11
2.1	Lainsäätäjät ja tilintarkastuksen laatu	11
2.1.1	Tilintarkastuksen laadun viitekehys	11
2.1.2	Eräitä lakimuutoksia ja niiden odotettuja vaikutuksia.....	14
2.2	Tilintarkastuksen laadun osatekijät	18
2.2.1	Tilintarkastustoimeksiannon tuotantopanokset.....	18
2.2.2	Tilintarkastusprosessi	19
2.2.3	Tilintarkastuksen lopputulos.....	19
2.2.4	Tilintarkastuksen konteksti	21
2.3	Tilintarkastajan ominaispiirteet ja niiden vaikutukset tilintarkastuksen laatuun.....	22
2.3.1	Ominaispiirteiden vaikutukset	22
2.3.2	Tilintarkastajien ominaispiirteet	23
2.3.3	Yksittäisen tilintarkastajan vaikutus tilintarkastukseen.....	24
2.4	Yhteenveto	28
3	TUTKIMUSKYSYMYKSET	31
4	DATA JA METODOLOGIA	33
4.1	Aineisto ja sen keruu	33
4.2	Metodologia.....	34
4.3	Aineiston analyysi	35
5	TULOKSET.....	36
5.1	Tilintarkastajan vaikutus koettuun tilintarkastuksen laatuun.....	36
5.1.1	Tilintarkastajien näkemys laadusta	36
5.1.2	Tilintarkastajien ominaispiirteet	38
5.1.3	Tilintarkastajan työssään ottama riski.....	40

5.1.4	Tilintarkastajan vaikutus koettuun tilintarkastuksen laatuun .	42
5.2	Ominaisuuspiirteiden vaikutus uralla etenemiseen.....	43
5.2.1	Uralla eteneminen organisaation sisällä	43
5.2.2	Ominaispiirteiden vaikutus alan vaihtoon.....	46
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	47
6.1	Tilintarkastajien näkemykset laadusta	47
6.2	Tilintarkastajan vaikutus laadukkaasti suoritettuun tilintarkastukseen.....	48
6.3	Tilintarkastajan ominaispiirteiden vaikutus uralla etenemiseen ja alan vaihtamiseen	50
6.4	Johtopäätökset.....	52
	LÄHTEET	53

KUVIOT

KUVIO 1: Audit Quality Framework	12
KUVIO 2: Liiketaloustieteen tutkimusotteet	34

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen tausta

Tilintarkastajien julkisuuskuvaa on kahden viimeisen vuosikymmenen aikana ravisteltu kovemmin kuin ehkä koskaan aikaisemmin. Ennen yleisesti harmaana ja hillittynä pidetty ammattikunta näytti rosoisen puolensa, kun heidän osallisuutensa useissa merkittävässä konkurssissa kävi ilmi. Tapahtuneiden skandaalien myötä kysyntä uskottavalle, laadukkaalle ja riippumattomalle tilintarkastukselle ja tilinpäätöksen oikeellisuuden varmentamiselle on suurempi kuin koskaan. Pääomamarkkinat ovat kokeneet kaksi isoa kriisiä viimeisen viidentoista vuoden aikana ja sijoittajat tarvitsevat kipeästi luotettavaa tietoa markkinoiden toimijoista. (Giroux & Cassell, 2011, 178-179.) Alan muutokset alkoivat Yhdysvalloista, mutta viimeistään Parmalat-skandaalissa esille tulleet väärinkäytökset johtivat kriisin globaaliin kokoluokkaan, jolla oli laajalle levinneitä seuraamuksia. (Boolaky, 2011, 43.)

Globaalit muutokset tilintarkastuksen kentällä johtavat juurensa Yhdysvalloissa esille tullessiin skandaaleihin, joista ehkä tunnetuimpia ovat Enronin ja WorldComin tapaukset 2000-luvun alkupuolella. Kriisin voidaan katsoa alkaneen, kun yhtenä maailman arvostetuimmista yhtiöistä pidetyn Enronin havaittiin kätkeneen tappioitaan taseen ulkopuolelle, jotta yhtiön osakkeen kurssi säilyisi korkeana. Osakekurssien ylhäällä pitämisen ja tappioiden peittämisen vuoksi yrityksissä omaksutut kirjanpidolliset ratkaisut aiheuttivat julkitultuaan muutamien suurten yritysten toiminnan loppumisen. (Oppel & Eichenwald, 2002.) Osasyllisinä konkursseihin on laajalti pidetty yritysten tilintarkastajia, jotka eivät olleet tilintarkastuskertomuksissaan huomauttaneet yritysten jatkuvuutta uhanneista tekijöistä. Enronin ja sen tilintarkastusyhteisö Arthur Andersenin tapauksessa tilintarkastajien kyvyttömyys raportoida asiakkaidensa kyseenalaisista toimintatavoista johti myös tilintarkastusyhteisön maineen turmelumiseen. (Zhou, 2007, 615.) Andersenia syytettiin myös todistusaineiston hävittämisestä asiakkaansa kriisin tultua julki (Oppel & Eichenwald, 2002). Yhtiö menetti maineensa, mikä johti sen toiminnan loppumiseen.. (Rutledge, Karim & Luo, 2014, 87.)

Kun kuluvan vuosituhanen ensimmäisestä talouskriisistä oli juuri selvitty, oli jo seuraavan vuoro. Vuonna 2008 alkanut luottokriisi oli seurausta koko talousjärjestelmän viaksikin syytetystä liiallisesta riskinotosta (Crotty, 2009, 570-572). Pankit olivat hankkineet runsaasti korkean riskin joukkovelkakirjoja taseeseensa. Niihin sidonnaisten riskien toteuduttua ajautuivat monet pankit vakavaraisuutensa heikkenemisen seurauksena vakaviin ongelmiin ja maailmalla nähtiin valtavia valtiolähtöisiä pelastustoimia. (Sikka, 2009, 868-869.)

Tilintarkastajien asemaa ei 2008 alkaneen taloudellisen epävakauden kauden vuoksi asetettu kyseenalaiseksi siinä mittakaavassa, mitä vuosituhanen

alun kriisissä. Kysymyksiä kuitenkin esitettiin koskien tilintarkastajien kyvyttömyyttä havaita ja raportoida pankkien taseissa piilleitä ongelmia. Sikka (2009) kyseenalaisti talouskriisissä osallisena olleiden tilintarkastajien ammattitaidon, koska he eivät olleet pystyneet toimimaan toimeksiannoissaan riippumattomasti ja objektiivisesti. (Sikka, 2009, 872-873.) Julkisesti esitettiin jopa kannanottoja las kentatoimesta fiktion luojana, minkä vuoksi pankit kantavat taseessaan kehitystä jarruttavia epämääräisiä varoja (Giannone & Davies, 2008.)

2000-luku on useiden koko talousjärjestelmääkin vavisuttaneiden tapahtumien vuoksi ollut sijoittajille epävarmuuden aikaa. Osansa arvostelusta saivat tilintarkastajat, jotka eivät ole kyenneet tarjoamaan osakkeenomistajille heidän kaipaamaansa ulkopuolista varmennusta yritysten julkistamien taloudellisten raporttien oikeellisuudesta, mikä on johtanut sijoittajien varovaisuuteen investoinneissa. (European Commission, 2014, 2; Swift, 2014.) Molempia kriisejä seurasi keskustelu, joka vaati tarkempaa ja tiukempaa sääntelyä, mikä estäisi vastaavanlaiset tapaukset tulevaisuudessa. 2000-luvun kriisien emämaassa Yhdysvalloissa Sarbanes-Oxley lakipaketti asetettiin säätelemään tilintarkastusalaa ja palauttamaan sijoittajien luottamus osakemarkkinoihin. (Jain, Kim & Rezaee, 2008.)

Tilintarkastusalalla koko 2000-luvun vallalla ollut muutos on keskittynyt tilintarkastajan työnkuvan määrittelyyn niin, että vastaisuudessa tilintarkastukset olisivat laadukkaita ja tarjoaisivat markkinoille luotettavaa ja oikeaa tietoa yritysten kannattavuudesta ja taloudellisesta asemasta. Yhdysvalloissa kaavailut uudet lakimuutokset ja Euroopan Unionin uusiutuvat tilintarkastusta koskevat direktiivit pyrkivät osaltaan palauttamaan sijoittajien uskon niin markkinoihin kuin laadukkaaseen tilintarkastukseen. Tilintarkastusta säätelevät tahot sekä akateemikot ovat pyrkineet luomaan tilintarkastuksen laadulle viitekehyksiä, joiden avulla tilintarkastuksen laatua voitaisiin tarkemmin arvioida. (Rutledge ym. 2014, 87-88.)

Tilintarkastuksen laatua koskevat eri tahojen rakentamat viitekehykset ovat normaalisti ottaneet huomioon samat tilintarkastuksen laadun synnyn kannalta olennaiset asiat. Avaintekijöitä tilintarkastuksen laadun synnylle ovat olleet tilintarkastuksen tuotantopanokset, tilintarkastusprosessi, tilintarkastuksen lopputulokset sekä tilintarkastuksen konteksti. Viitekehyksiä rakennettaessa tieteellinen tutkimus koskien tilintarkastuksen tuotantopanoksia on yksittäisen tilintarkastajan merkityksen osalta ollut pientä (Chi & Chin, 2011). Tutkimukset eivät ole pystyneet tarjoamaan kattavaa vastausta kysymykseen, kuinka paljon yksittäisellä tilintarkastajalla on merkitystä tilintarkastuksen laatuun, ja kuinka yksilökohtaiset piirteet tulisi toimeksiantoa suunniteltaessa ottaa huomioon.

1.2 Tutkimusongelma ja tutkimuksen tarkoitus

Tämä tutkimus pyrkii osaltaan kartoittamaan tilintarkastajien ominaispiirteitä ja selvittämään, *millainen vaikutus tilintarkastajan yksilötason ominaisuuksilla on tilintarkastuksen laatuun ja alalla menestymiseen*. Tarkemmat tutkimuskysymykset esitetään kolmannessa luvussa.

Tilintarkastusta käsitteleviä tutkimuksia on lukuisia, mutta yksittäistä tilintarkastajaa ja tämän vaikutusta tilintarkastuksen laatuun on tutkittu vain harvoin. Tilintarkastusta käsitelleissä tutkimuksissa tilintarkastajat on tyypillisesti nähty osana kaupunkitoimistoa, edustamaansa yhtiötä tai toimeksiantotiimiä. Yksittäinen tilintarkastaja on jätetty akateemikoiden osalta rauhaan, joitain harvoja tutkimuksia lukuun ottamatta jotka ovat keskittyneet tilintarkastajien demografiisiin piirteisiin enemmän kuin heidän ominaispiirteisiinsä. Näissä tutkimuksissa on havaittu asioita tilintarkastajien taustan vaikutuksesta heidän urakehitykseensä sekä heidän asiantuntijuutensa suhteesta tilintarkastuksen laatuun. (Chi & Chin, 2011; Abdolmohammadi, Searfoss & Shanteau, 2004; Gul, Wu & Yang, 2013.)

Tämän tutkimuksen tarkoitus on osaltaan kerätä tietoa siitä, onko tilintarkastajilla yhtenäisiä ominaispiirteitä ja mikä on näiden vaikutus tilintarkastuksen laatuun. Tilintarkastajien ominaispiirteistä saadaan tietoa haastattelemalla neljää tilintarkastusalan ammattilaista puolistrukturoiduin teemahaastatteluin. Haastatteluin pyritään keräämään haastateltavien käsityksiä ja kokemuksia aihepiiriä koskien.

Tätä tutkimusta voidaan tulevaisuudessa käyttää paremmin selvittämään ketkä ovat sopivia tilintarkastus-alalle. Suuret Big 4 -yritykset palkkaavat vuosittain suuria määriä koulunsa lopettaneita laskentatoimea pääaineenaan opiskelleita kauppatieteiden maistereita. Tosin suuri osa heistä päättyy hyvin nopeasti vaihtamaan alaa ja vain todella harvat pääsevät ikinä ylenemään huipulle partnereiksi asti (Chong & Monroe, 2013; He & Ke, 2014). Mikäli yritysten olisi mahdollista seuloa työntekijät tarkemmin jo työnhakuvaiheessa, työpaikan vaihtoista johtuvat kustannukset eivät olisi niin suuret. Lisäksi, jos yritykset tuntisivat työntekijänsä paremmin, he voisivat tehokkaammin kohdentaa laadunvalvontakustannuksia sellaisiin toimeksiantoihin, joiden tarkastamiseen liittyy tilintarkastajaan sidonnaista riskiä.

1.3 Tutkielman merkitys

Tilintarkastajien ominaispiirteiden ymmärtäminen on tärkeää, koska he hoitavat käytännön tarkastustyön ja siten omalta osaltaan vastaavat pääomamarkkinoiden tehokkaasta toiminnasta. Tilintarkastajien ammattikunta tarjoaa varmennusta yrityksen tilinpäätöstietojen ja muun julkaistun taloudellisen informaation oikeellisuudesta. Varmennuksen antaminen on markkinoiden tehokkaan toiminnan kannalta tärkeää, jotta sijoittajalla olisi mahdollisimman oikeaa tietoa yrityksen toiminnan kannattavuudesta ja taloudellisesta asemasta oikeanlaisen sijoituspäätöksen tekemiseksi. Epävarmuus tilinpäätöstietojen luotettavuudesta johtaisi pääoman tehottomaan jakautumiseen, koska sijoittajat eivät voisi tietää, kuinka hyvä tai huono sijoituskohde mikäkin yhtiö olisi. Tilintarkastajien näkeminen valvojana omistajan ja yrityksen johdon välillä on agenttiteorian mukainen kuvaus tilintarkastuksesta ratkaisuna valvontaongelmaan. (Watts & Zimmerman, 1983.)

Yksi syy minkä vuoksi tieteellinen maailma on jättänyt tilintarkastajat tutkimuksissaan rauhaan, on tieteellisten julkaisujen suurimmassa tuottajamaassa Yhdysvalloissa voimassa olevat juridiset rajoitukset ammattikunnan tarkastelulle. Siellä tietoa yksittäisistä tilintarkastajista ei ole saatavissa, koska tilintarkastuskertomukset allekirjoitetaan yrityksen tai sen paikallistoimiston nimellä, toisin kuin esimerkiksi Suomessa, Saksassa, Ruotsissa ja Ranskassa, joissa vastuunalainen tilintarkastaja allekirjoittaa kertomuksen omalla nimellään. (SEC, 2014, S-X rule 3-02a; The Department of the Treasury, 2008, VII:20; Tilintarkastuslaki, 2014, 15§)

Tilintarkastajien ominaispiirteiden tutkiminen on tärkeää, jotta tieto ammatinharjoittajista lisääntyisi. Tilintarkastajien osallisuus 2000-luvun alun kirjanpitoskandaaleissa on tunnettu, ja on myös nähty millaisiin vahinkoihin voivat muutamien tilintarkastajien toimintatavat johtaa. Tutkimalla tilintarkastajien ominaispiirteitä saadaan tietoa ammattikunnasta yleisesti sekä tunnistetaan tilintarkastajien ominaispiirteitä, jotka voidaan yhdistää muun muassa korkeampaan tilintarkastuksen laatuun. Lisäksi tunnistamalla yksittäiseen tilintarkastajaan liittyviä potentiaalisia riskitekijöitä on mahdollista jo ennalta varautua mahdollisten riskien toteutumiseen.

Tämän tutkimuksen tulokset voivat auttaa ammatinvalinnassa, rekrytointipäätöksissä ja koulutusvalinnoissa sekä tätä kautta tukea tilintarkastuksen laatua. Tuntemalla tilintarkastajien ominaispiirteet paremmin, voivat tilintarkastusyrietykset keskittyä hankkimaan työntekijöikseen henkilöitä, joiden piirteet ovat yhtenevät korkeaan tilintarkastuksen laatuun tai korkeaan tuottoasteeseen liittyvien ominaispiirteiden kanssa. Yritysten tuntiessa paremmin työntekijänsä voi se kohdentaa resurssinsa tehokkaammin ja saada näin etua muihin yrityksiin nähden. Tilintarkastusyrietykset, aivan kuten yritykset yleensäkin, ovat pitkään tavoitelleet tilannetta, jossa työntekijät jakavat johtajien näkemykset yrityksen suunnasta ja pyrkivät yhteiseen lopputulokseen. Tämä voidaan saavuttaa valitsemalla töihin ihmisiä, joiden ominaispiirteet ovat samankaltaisia toistensa kanssa tai luomalla eri ominaispiirteiden pohjalta erilaisia kannustimia. (Borghans, Duckworth, Heckman, Weel, 2008, 1036.)

Tilintarkastajien ominaispiirteiden tuntemisesta on tilintarkastusyrietyksille hyötyä myös sitouttamisen kannalta. Tutkimusten mukaan laskentatoimeja pääaineenaan opiskelleita nuoria työllistyy tilintarkastusalalle suuria määriä, mutta suurin osa heistä vaihtaa nopeasti alaa (McManus & Subramaniam, 2012). Seuloamalla tulevat työntekijät paremmin voi tilintarkastusyrietyt suorittaa rekrytointiprosessit tehokkaammin ja pienemmällä kustannustasolla. Lisäksi yritys joka osaa työntekijöiden valintavaiheessa valita kulttuuriinsa ja toimintatapoihinsa sopivimmat henkilöt, voi välttyä työntekijän integrointivaiheen ongelmilta, mikä lisää toiminnan tehokkuutta.

Yksittäisen tilintarkastajan toiminnalla voi olla koko pääomamarkkinoidenkin kannalta merkittäviä seuraamuksia. Tilintarkastajien kyvyttömyys antaa totuudenmukaista lausuntoa asiakkaastaan voi uhata koko pääomamarkkinoita. Siellä tapahtuvat mullistukset vaikuttavat myös niillä toimimattomiin ihmisiin,

ja täten voidaan katsoa tilintarkastajilla olevan myös tärkeä yhteiskunnallisen toimijan rooli.

1.4 Tutkielman rakenne

Tutkielman toinen luku käsittelee tämän tutkielman teoreettista viitekehystä. Toisen luvun ensimmäisessä alaluvussa avataan lainsäätäjien näkemystä tilintarkastuksen laadusta sekä tarkastellaan tulevia lakimuutoksia. Siinä esitetään lainsäätäjien luomia laadun viitekehyksiä, joiden perusteella he määrittävät laatua. Luvussa käydään läpi myös lainsäätäjien luomien viitekehysten pohjalta muodostuvat uudet ja merkittävät muutokset tilintarkastusalalla, joista Suomen kannalta merkittävin on Euroopan Unionin uudistuva tilintarkastuslainsäädäntö.

Toisen luvun toisessa alaluvussa määritetään tilintarkastuksen laadun käsite ja sen osatekijät. Tilintarkastuksen laadun osatekijöitä käsiteltäessä otetaan osatekijät aiheen aiemmista tutkimuksista.

Toisen luvun kolmas alaluku käsittelee yksittäisen tilintarkastajan vaikutusta tilintarkastuksen laatuun. Luvussa käydään läpi merkittävimmät aiheita käsitelleet tutkimukset.

Kolmannessa luvussa esitellään tämän tutkimuksen tutkimuskysymykset. Siinä lisäksi perustellaan kysymykset ja taustoitetaan näiden valintaa.

Neljännessä luvussa kerrotaan metodi, jota tutkimuksessa käytetään sekä aineiston analyysitapa. Viidennessä luvussa käsitellään tutkielman haastatteluun kerätyt tulokset. Luvun tulokset on järjestetty teemoittelua hyväksikäyttäen.

Tutkielman kuudennessa ja viimeisessä luvussa esitellään johtopäätökset. Luvussa pohditaan lisäksi tutkielman luotettavuutta sekä esitetään jatkotutkimusaiheita.

2 KIRJALLISUUSKATSAUS

2.1 Lainsäätäjät ja tilintarkastuksen laatu

2.1.1 Tilintarkastuksen laadun viitekehys

Tilintarkastuksen laatua kohtaan on viimeisen 15 vuoden aikana kiinnitetty enenevässä määrin huomiota. Laajoista alaa ravistelleista skandaaleista johtuen, on tilintarkastuksen laadun määrittelylle syntynyt kysyntää. Laatuhan on perinteisesti ollut yrityksen ulkopuolisille sidosryhmäläisille lähes näkymätön ainoan saatavilla olevan tiedon ollessa julkaistu tilintarkastuskertomus. Laadukkaalla tilintarkastuksella pyritään tarjoamaan kohtuullista varmuutta siitä, että yrityksen tilinpäätös antaa oikean ja riittävän kuvan yrityksen taloudellisesta tilanteesta kuten mm. sen jatkuvuudesta. Korkea tilintarkastuksen laatu on keskeisessä asemassa markkinoiden tehokkaalle toiminnalle, mutta osin laatuksittain abstraktin ja osin tilintarkastustoimeksiantojen kontekstisidonnaisuuden vuoksi ei tilintarkastuksen laadulle ja sen osatekijöille ole olemassa yhtä yleisesti hyväksyttyä määritelmää.

Tutkijoiden käyttämät tilintarkastuksen laadun indikaattorit ovat perinteisesti olleet jälkikäteen havaittavia kuten tilinpäätösten oikaisuja, oikeudenkäyntejä ja virheellisiä tilintarkastajan antamia yrityksen liiketoiminnan jatkuvuutta koskevia lausuntoja. Tilintarkastuksen laadun tarkasteleminen vain toimeksianton lopputuloksen kautta on kuitenkin ongelmallista, koska siinä korkean laadun katsotaan olevan epätoivottujen asioiden puuttumista. Yksi ongelma yllä kuvaillussa menettelyssä on mm. se, että joitakin olennaisia virheitä ei ehkä ole vielä havaittu.

Yksi merkittävä päämäärä tilintarkastuksen kenttää säätelevien tahojen osalta onkin ollut yhden kattavan tilintarkastuksen laadun viitekehysten luominen ja sen käytön vakiinnuttaminen. Erilaisia viitekehyskiä tilintarkastuksen laadun vakiinnuttamiseksi ovat tarjonneet niin akateeminen maailma kuin alan sääntelijätahot.

IAASB¹ ja Yhdysvaltain julkisten yritysten taloudenpitoa valvova lautakunta PCAOB² ovat tarjonneet ehkä merkittävimmät tilintarkastuksen laadun viitekehyskiet. *Molempien instituutioiden luomien viitekehyskiien pohjana toimii ajatus asiakasta³ tai tilinpäätösinformaation käyttäjää hyödyttävästä tilintarkastuksesta, joka on riippumaton ja luotettava ja johon perustuen tilintarkastuskomitea viestii vankalla tavalla tilinpäätöksestä, sisäisistä kontrolleista ja liiketoiminnan jatkuvuuden vaarantumisista.* (PCAOB, 2013, 3-4; IAASB, 2014, 2-4.)

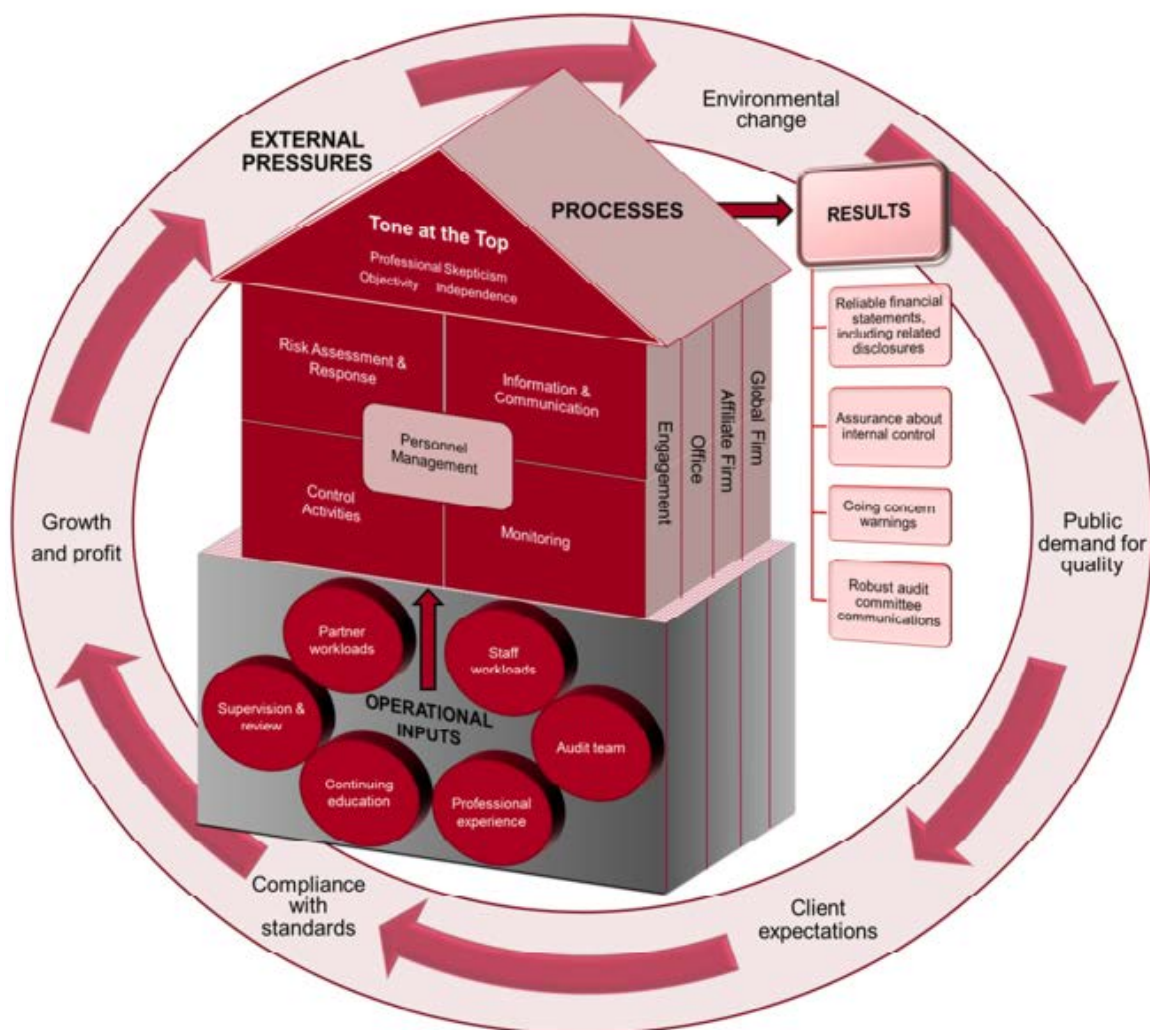
---

¹ International Auditing and Assurance Standards Board

² Public Company Accounting Oversight Board

³ PCAOB on määritellyt asiakkaan olemassa olevaksi tai potentiaalisiksi sijoittajaksi, lainantajaksi tai velkojaksi. (PCAOB, 2013, 4.)

PCAOB:n ja IAASB:n tilintarkastuksen laadun viitekehykset koostuvat molemmat tilintarkastuksen tuotantopanoksista, tilintarkastusprosesseista ja tilintarkastuksen tuloksista, IAASB:n viitekehyksen keskittyessä enemmän ympäristöllisiin asioihin, jotka edesauttavat tilintarkastuksen laadun syntyä. Ne tunnistavat myös tilintarkastuksen laatuun vaikuttavan ympäristön vaikutukset, joita ovat muun muassa muutokset toimintaympäristössä sekä kasvun ja tuoton aiheuttamat paineet. (PCAOB, 2013, 6; IAASB, 2014, 5.)

KUVIO 1 Audit Quality Framework (PCAOB, 2013, 6)

PCAOB:n tilintarkastuksen laadun viitekehyksessä tuotantopanokset koostuvat kuudesta alakohdasta, jotka liittyvät tilintarkastuksen suorittajien kykyihin ja ominaisuuksiin ja heihin suoraan vaikuttaviin ulkoisiin paineisiin. (PCAOB, 2013, 6). Omissa viitekehyksissään ja tilintarkastuksen laadun indikaattorien listauksissaan painoarvoa tilintarkastajien henkilökohtaisille kyvyille ja heidän koke-

millensa ulkopuolisille paineille antavat myös CAQ⁴, ASIC⁵ sekä Knechel, Krishnan, Pevzner, Shefchik ja Velury. (CAQ, 2014; ASIC, 2014, 4-7; Knechel, Krishnan, Pevzner, Shefchik ja Velury, 2013, 404.)

PCAOB:n viitekehysten prosessit koostuvat tuotantopanoksien tavoin kuudesta elementistä, joihin vaikuttavat yrityksen kulttuuriin liittyvät sekä sitä synnyttävät seikat. Muut viitekehysten laatua indikoivat prosessit käsittelevät laadun valvontaa ja PCAOB:n standardin⁶ mukaista tilintarkastusyhteisön vastuuta henkilöstönsä kyvykkyydestä. (PCAOB, 2013, 15; PCAOB, 1997.) PCAOB:n tavoin IAASB tunnistaa omassa viitekehystessään prosessien laadunvalvonnan ja siihen liittyvän tilintarkastusyhteisön vastuun huolehtia henkilöstön sopivuudesta toimeksiantoon. (IAASB, 2014, 12; IAASB, 2012, 126.)

Tilintarkastuksen tulokset -osio PCAOB:n viitekehystessä edustaa sangen perinteistä näkemystä tilintarkastuksen laadun mittareista. Tilintarkastuksen laadun abstraktin luonteen vuoksi tiedemaailma on pystynyt mittaamaan sitä vain tutkimalla tilintarkastuksen lopputuloksen ominaisuuksia. Tilintarkastuksen korkea laatu on näissä tutkimuksissa nähty kumpuavan jonkin epätoivotun asian puuttumisesta ja PCAOB:n viitekehysten mittarit seuraavat samaa linjaa. (PCAOB, 2013, 23-25.)

Hieman erilaisen lähestymistavan tilintarkastuksen laatuun tarjoavan IAASB:n tilintarkastuksen laadun synnyn viitekehys tarkastelee tilintarkastuksen laatua kolmesta lähtökohdasta. Viitekehysten mukaan laatua voidaan tarkastella kontekstillaisten tekijöiden, tilintarkastus toimeksianton sidosryhmien kommunikoinnin, sekä tuotantopanosten, prosessien ja tulosten perusteella. IAASB ei kuitenkaan vain jaa tilintarkastuksen laadun tarkasteluaan osiin, vaan edellä luetellut tekijät mielletään tilintarkastuksen laatua synnyttäväksi tekijöiksi. IAASB:n tilintarkastuksen laadun viitekehys on pikemminkin vain yleisluontoinen kuvaus laadukkaasti suoritettujen tilintarkastuksen osatekijöistä toimeksianton kokonaislaadun muodostuessa sen ainutlaatuisten ominaisuuksien perusteella. (IAASB, 2014, 4-5.)

Alaa säätelevien tahojen lisäksi myös akateemikot ovat tarjonneet omia tilintarkastuksen laadun viitekehystään, joiden ydinsanoma laadun osatekijöiden on samankaltainen kuin alaa säätelevillä tahoilla. Viitekehystensä tai listauksen tilintarkastuksen laadun indikaattoreista ovat luoneet esimerkiksi Knechel ym. (2013[A]), Francis (2011) sekä Christensen, Glover, Omer ja Shelley (2014), jotka tutkimuksessaan selvittivät tilintarkastajien ja sijoittajien näkemyksiä tilintarkastuksen laatuun vaikuttavista seikoista.

PCAOB huomioi oman viitekehystensä esittelyn yhteydessä Knechelin ym. (2013[A]) tutkimuksen, jonka tulokset tilintarkastuksen laadun indikaattoreista olivat samankaltaisia lautakunnan oman viitekehysten tarjoamien tekijöiden kanssa (PCAOB, 2013, 32-33). Knechel ym. (2013[A]) etsivät tilintarkastuksen laadun määritelmää akateemisesta kirjallisuudesta. Tutkimuksessaan he pyrkivät

---

⁴ Center for Audit Quality

⁵ Australian Securities & Investments Commission

⁶ PCAOB Quality Control-standardi QC 20.03

tarkastelemaan ja yhdistelemään tilintarkastuksen laadun määritelmiä ja tunnistivat kolme indikaattoria tilintarkastuksen laadulle, jotka ovat tuotantopanokset, prosessi ja lopputulos sekä huomioivat näihin vaikuttavan tilintarkastuksen kontekstin. (Knechel ym., 2013[A].)

Francisin viitekehyksessä tilintarkastuksen laatu muodostuu kaikkien sen osien yhteisvaikutuksesta. Hän kuvaa laadun syntyvän tilintarkastuksen tuotantopanosten, prosessien, tilintarkastusfirmojen piirteiden, tilintarkastusalan ja -markkinoiden sekä instituutioiden yhteisvaikutuksesta. Malli huomioi näiden lisäksi myös tilintarkastuksen seuraukset, millä tarkoitetaan tilintarkastuksesta koituvia seuraamuksia yrityksille ja sidosryhmille. (Francis, 2011.)

2.1.2 Eräitä lakimuutoksia ja niiden odotettuja vaikutuksia

Tilintarkastusalan osittain haavoittuneen maineen vuoksi ovat alan lainsäätäjät ryhtyneet töihin tilintarkastuksen laadun parantamiseksi. Eri alalla toimivat tahot ovat julkaisseet omia tilintarkastuksen viitekehyksiään ja näin pyrkineet omalta osaltaan kehittämään tilintarkastuksen laatua. Tilintarkastuksen laadun määritelmän kehittäminen ja yhtenäistäminen on tärkeää, jotta yhteiskunnan toimijat ja alan sääntelijät voisivat tarkemmin säännöillä ja laeilla määritellä miten tilintarkastus tulisi suorittaa. Tilintarkastusalaa sääntelevät lainsäädännölliset ja puolilainsäädännölliset tahot⁷ sekä akateemikot ovatkin monet tarjonneet oman näkemyksensä siitä, miten tilintarkastusalaa tulisi kehittää.

Yhdysvalloissa laki⁸ ei velvoita yksittäistä tilintarkastajaa allekirjoittamaan tilintarkastuskertomusta, toisin kuin EU:ssa (SEC, 2014; EU, 2006, 12). Asiaan on kuitenkin kaavailtu muutosta, sillä näin pystyttäisiin muun muassa valvomaan onko virheellisen tilintarkastuslausunnon antanut tilintarkastaja ollut mukana muissakin tarkastuksissa, joiden tulokset ovat olleet kyseenalaisia (PCAOB, 2011; IAG, 2013, 9). Lakimuutoksen kannattajien mielestä tilintarkastajien lakiin perustuva velvoite allekirjoittaa tarkastamansa yrityksen tilintarkastuskertomus omalla nimellä lisäisi tilintarkastajan tuntemaa vastuuta työstään, mikä johtaisi suurempaan tilintarkastuksen laatuun (The Department of The Treasury, 2008, VII:19). Lakimuutoksen vastustajien mukaan tilintarkastusraportoinnin aiheuttamat vastuut tulisi kantaa tilintarkastusyhteisön tasolla eikä yksilöllisesti. Heidän mukaansa lainsäätäjät ja muut sidosryhmät voivat jo tällä hetkellä saada vai-vatta selville yksittäisessä tilintarkastuksessa mukana olleet henkilöt, jos tarvetta tähän ilmenee. (Ernst & Young, 2008, 28; Deloitte, 2008, 21).

Laki jonka mukaan tilintarkastajan tulee allekirjoittaa tilintarkastamansa yrityksen tilintarkastuskertomus, on käytössä jo monessa Euroopan maassa, ku-

⁷ Tilintarkastusalan lainsäädännöllisiin ja puolilainsäädännöllisiin toimijoihin kuuluvat mm. Center for Audit Quality of the American Institute of Certified Public Accountants, EU, Financial Reporting Council, The IAASB Consultative Advisory Group, The Institute of Chartered Accountants in Australia, International Federation of Accountants, International Organization of Securities Commissions, The International Auditing and Assurance Standards Board ja Public Accounting Oversight Board.

⁸ SEC: Regulation S-X, §210.2-02

ten Saksassa, Ranskassa, Ruotsissa ja Suomessa (The Department of the Treasury, 2008, VII:20; Tilintarkastuslaki, 2014, 15§). Lakimuutoksen myötä tilintarkastajan allekirjoittama tilintarkastuskertomus tulee todennäköisesti lisäämään tilintarkastuksen laatua Yhdysvalloissa, kun näin tilintarkastajan yksilölliset vahvuudet ja heikkoudet pystytään paremmin havaitsemaan. Henkilökohtaisten piirteiden tunnistaminen johtaa osaltaan tilintarkastajien erikoistumiseen ja laadukkaampaan palveluun, mutta lisäksi mahdollisesti puuttuvan ammattitaidon kehittämiseen. (PCAOB, 2011, 5-6; The Department of The Treasury, 2008, VII:19.) Lakiuudistuksen vastustajien argumentit siitä, kuinka lakiuudistus asettaisi yksittäisen tilintarkastajan asemaan, jossa hän yksin vastaisi toimeksiantonsa tilintarkastuksen seuraamuksista osuvat osittain oikeaan. Laki voimaantullessaan todennäköisesti lisääisi tilintarkastajia kohtaan käytyjä oikeudenkäyntejä, mutta toisaalta voidaan kysyä voivatko tilintarkastajat olla lakialoitteen vastustajien olettusten mukaisesti täydellisiä työnantajaorganisaatioidensa arvojen ja toimintatapojen ilmentymiä. Yksittäisen tilintarkastajan vaikutus tilintarkastukseen on todettu monissa tutkimuksissa. Toimeksiannon saanut vastuullinen tilintarkastaja suunnittelee tilintarkastuksen itse ja valitsee siihen sopivat toimintatavat, mitkä sanelevat tilintarkastuksen lopputuloksen. (Ferguson, Francis & Stokes, 2003; Zerni, 2012; Ernstberger, Koch & Tan, 2013.) Yksittäisen tilintarkastajan vaikutus tilintarkastukseen on näin merkittävä.

Yhdysvaltojen ohella myös EU on uudistamassa tilintarkastusta koskevia lakeja ja uuden direktiivin onkin määrä astua jäsenvaltioissa voimaan vuoden 2016 puoliväliin mennessä (European Commission, 2014). Euroopan Unionissa konkreettisia askeleita uudistusten suuntaan otettiin Euroopan Komission vuonna 2010 esitellyn Green Paperin myötä. Siinä pohjustettiin suunniteltuja muutoksia ja pyydettiin yleisöltä kommentteja tilintarkastusalan tulevasta lainsäädännöstä. Päämääränä lakiuudistuksilla on alusta pitäen ollut luottamuksen palauttaminen markkinoille, jossa luotettava ja vakaa tilintarkastus on avainasemassa. (European Commission, 2010.)

Green Paper -raportissa esitettyihin ajatuksiin pohjaten lakiuudistuksessa katsottiin tärkeäksi vastata tilintarkastusalan skandaalien esille nostamiin puutteisiin ja suoranaisiin virheisiin tilintarkastusraportoinnissa, palauttaa sijoittajien ja luotottajien usko tilintarkastettuihin tilinpäätöksiin, parantaa tilintarkastajan riippumattomuutta asiakasyrityksestä, tehostaa kilpailua tilintarkastusmarkkinoilla ja hallita tilintarkastusalan keskittyneen kilpailun luomaa järjestelmäriskiä. Tähtäimessä EU:n tilintarkastuslakien muutoksessa ovat yleisen kiinnostuksen kohteena olevat yritykset⁹, mutta lakiin tulee muutoksia koskien myös pienempiä yrityksiä. (European Commission, 2010 & 2014.)

---

⁹ PIE = Public Interest Entity. PIE on julkisen kiinnostuksen kohteena oleva yritys. PIE nimitys kattaa julkisen kaupankäynnin kohteena olevat yritykset, luottoinstituutiot ja vakuutuslaitokset. EU:n jäsenvaltiot voivat edellä mainittujen lisäksi nimetä PIE-yritykseksi muita yrityksiä, joilla on yleistä merkitystä liiketoimintansa luonteen, kokonsa tai työntekijöidensä lukumäärän vuoksi. (European Commission, 2014.)

Lakimuutokset perustuvat kahdelle tasolle, jotka sisältävät sekä horisontaalisia, että spesifisiä uudistuksia. Horisontaaliset uudistukset sisältävät koko alaa koskevia uudistuksia, joiden vaikutuspiirissä ovat kaikki tilintarkastusvelvolliset riippumatta siitä ovatko ne julkisen kiinnostuksen PIE-yrityksiä vai eivät. Uudistusten pääasiallisena tavoitteena on parantaa sijoittajien saamaa tietoa yrityksestä parantamalla lakisääteisen tilintarkastuksen laatua lisäten tilintarkastusraportoinnin informatiivisuutta. Tämä tulee näkymään esimerkiksi PIE-yritysten tilintarkastajan velvollisuutena raportoida eniten riskiä sisältävistä tilinpäätöksen eristä. Tilintarkastajan tulee ottaa myös kantaa kuinka mahdollista lakisääteisen tilintarkastuksen oli havaita tilinpäätöksen puutteet, mukaan lukien petos. (European Commission, 2014, 3-5.) Enemmän kertovaa tilintarkastusraportointia on kaivattu muiltakin tahoilta. Yhdysvalloissa valtionvarainministeriö¹⁰ linjasi tilintarkastusalan lakiuudistuksen yhteydessä, että tilintarkastajien ammattikunnan selviäminen on kiinni tilintarkastusyrytyksistä itsestään. Ministeriön mukaan tilintarkastusyrytykset voivat parhaiten varmistaa tulevaisuutensa suorittamalla laadukkaita ja informatiivisia tilintarkastuksia. (The Department of The Treasury, 2008, VII:29.)

Direktiivin muutokset koskevat lisäksi tilintarkastajien toimikautta PIE-yritysten tilintarkastuksissa. Euroopan Komission mukaan pitkät kymmenien vuosien asiakassuhteet luovat ilmeisiä riskejä, jotka voivat vaikuttaa negatiivisesti tilintarkastajan riippumattomuuteen ja ammatilliseen skeptisismiin. Lain voimaantullessa yrityksillä on siirtymäaika, jonka jälkeen toimikausien maksimi pituudeksi tulee 10 vuotta. (European Commission, 2014, 6-7.) Tilintarkastusalan yritysten piiristä toimikauden rajoittamiselle ja tehtävien kierrätykselle on kuulunut vastustusta. Heidän mukaansa jokaisesta tilintarkastusyrytyksestä ei löydy asiakasyrityksen tarkastuksen vaatimaa ammattitaitoa, joten asiakassuhteen keskon rajoittaminen johtaisi matalampaan tilintarkastuksen laatuun. (PricewaterhouseCoopers, 2012.) Vastustajien näkemys tilintarkastajien toimikauden rajoittamisen vaikutuksesta tilintarkastuksen laatuun saa tukea Chin, Huangin, Liaon ja Xien (2009) tutkimuksesta. Siinä havaittiin, että lakisääteisellä tilintarkastajien tehtävänkierrolla on ainakin lyhyellä tähtämellä yhteys alentuneeseen tilintarkastuksen laatuun. (Chi, Huang, Liao & Xie, 2009, 381-384.) Komission valmistelemaa uudistusta toisaalta tukee Limin ja Tanin tutkimus, jossa havaittiin tilintarkastajien toimikauden pituuden rajoittamisesta olevan joissain tapauksissa hyötyä, mutta hyöty riippuu tilintarkastajan alan erityisasiantuntijuudesta ja palkkiorippuvuudesta. Tutkijoiden mukaan tehtävänkierrosta saatava hyöty voi tulevaisuudessa olla nähtävissä pidemmällä tähtämellä. Tehtävankierrätyksen ansiosta tilintarkastusalan yritykset pakotetaan kehittämään erikoisosaamistaan ja toisaalta hajauttamaan asiakaskuntansa niin, että yhden asiakassuhteen loppuminen ei johda merkittävään tulojen menetykseen. (Lim & Tan, 2010, 952-953.)

Uusi laki kieltää voimaantullessaan tilintarkastajia tarjoamasta joitakin eilitintarkastuspalveluja tilintarkastusasiakkailleen. Tämä rajoitus täydentää osaltaan lain tavoitetta lisätä tilintarkastajien suorittaman lakisääteisen tilintarkas-

---

¹⁰ The Department of The Treasury

tuksen riippumattomuutta asiakkaistaan. Liittyen joidenkin ei-tilintarkastuspalvelujen tarjoamisen rajoittamiseen, PIE-yrityksiltä saatavien korvausten rakennetta aletaan säädellä. Laki rajoittaa tilintarkastajan ei-tilintarkastuspalveluista saamien palkkioiden määrää. Uudistuksen myötä tilintarkastajan ei-tilintarkastuspalveluista saadut palkkiot eivät saa ylittää viimeiseltä kolmelta tilinpäätöskaudelta 70 prosenttia siitä tilintarkastuspalkkioiden määrästä, joka asiakkaalta on saatu samalla ajanjaksolla. Tämän lisäksi tilintarkastaja tulee olemaan velvollinen ilmoittamaan tilintarkastuskomitealle, jos hänen yksittäiseltä asiakkaaltaan saamansa palkkiot ylittävät 15 prosenttia hänen koko asiakaskunnaltaan saamistaan palkkioista. (European Commission, 2014, 7-8.) Tilintarkastajien suhtautumista suuriin asiakkaisiin tutkineessa Reynoldsin ja Francisin (2001) tutkimuksessa havaittiin, että tilintarkastajien kokema riski merkittävämmästä oikeusvastuusta suurten tilintarkastusasiakkaiden kohdalla saa tilintarkastajat toimimaan tarkastuksessaan varovaisemmin kuin yleensä. (Reynolds & Francis, 2001.) Toisaalta kuten Enron-tapaus osoitti, tilanne, jossa tilintarkastaja saa suuren osan palkkioistaan yhdeltä yritykseltä, saattaa johtaa tilintarkastuksen riippumattomuuden vaarantumiseen. Tilintarkastajien tarjoamat ei-tilintarkastukselliset palvelut ovat olleet lakimuutoksia koskevien keskustelujen keskipisteenä 2000-luvun alun skandaaleista lähtien. Tilintarkastusalan yritykset saivat laajaa kritiikkiä oheispalvelujen tarjoamisesta tilintarkastusasiakkailleen, jolloin itse lakisääteisen tilintarkastuksen riippumattomuus ja tilintarkastajan itsenäisyys olivat uhattuina (Prentice, 2000). Lakimuutos on osa kehitystä, jonka tarkoituksena on lisätä tilintarkastajan riippumattomuutta asiakkaastaan. Riippumattomuusvaatimusten seurauksena myös alan kilpailu lisääntyy, kun yritys ei voi enää saada kaikkia palvelujaan yhdeltä asiantuntijayritykseltä. EU tavoittelee dynaamisemmin toimivia tilintarkastusalan sisämarkkinoita myös suorasti helpottamalla tilintarkastusyriyten liikkumista markkina-alueen sisällä. (European Commission, 2014, 7-8.)

Lakiuudistuksen myötä tilintarkastusta koskevat kansainväliset ISA-standardit tulevat EU:ssa voimaan mukautettujen lakia kautta. Lisäksi uusilla laeilla annetaan tilintarkastusta valvoville tahoille kansallisella ja EU:n tasolla enemmän valtaa. Uudistuksessa jokaisessa maassa tulee olla taho, joka pääasiassa vastaa maan tilintarkastusten valvonnasta. Tilintarkastuksia valvovien elinten auktoriteettia laajennetaan ja tutkimus- sekä rangaistusmahdollisuuksia direktiivien ja sääntöjen rikkomisesta lisätään. Valvontaelinten vaikutusta käytännössä lisätään asettamalla EU tasolla minimivaatimuksia sanktioiden tunnistamiselle, niiden toteuttamiselle ja raportoinnille. (European Commission, 2014, 10-11.)

Kokonaisuutena lakiuudistuksen voimaantulon myötä Euroopassa on säädellymmät ja tarkemmin valvotut markkinat kuin aikaisemmin. Tapa uudistaa lainsäädäntöä on odotettu, kun ottaa huomioon Eurooppaa ravistelleet taloudelliset mullistukset ensin yksityisellä ja myöhemmin julkisella sektorilla. Sijoittajien luottamuksen palauttamiseksi ja markkinoiden vakauttamiseksi tilintarkastus on, ei pelkästään Euroopan, vaan koko maailman kannalta avainasemassa. Tämän työn kannalta keskeisimmät lakimuutokset ovat tilintarkastajan kiertoa,

lisäpalvelujen tarjoamista ja yksittäisen tilintarkastajan yksilöintiä ja vastuunkantoa edistävät muutokset.

2.2 Tilintarkastuksen laadun osatekijät

2.2.1 Tilintarkastustoimeksiannon tuotantopanokset

Tilintarkastuksen tuotantopanoksilla tarkoitetaan tilintarkastusyri­tyksen henki­lö­stöön liittyviä asioita. Ne muodostavat tilintarkastuksen laadun synnyn kan­nalta olennaisen osan. Tilintarkastuksen tuotantopanosten laatua voidaan arvioida tarkastelemalla yrityksen partnerien kokemia työpaineita ja -määriä, työn­tekijöiden valvontaa ja arviointia, koulutusmahdollisuuksia, työn­tekijöiden am­matillista kyvykkyyttä ja toimeksiantoon määrättyä tilintarkastustiimiä. (PCAOB, 2013, 6). Saavuttaakseen korkeamman tilintarkastuksen laadun pitää toimeksiantoon asettaa tilintarkastajiksi henkilöt, jotka tehtävänantoon parhaiten soveltuvat (Knechel ym., 2013, 391-393[A]). Toimeksiannon tilintarkastajaa vali­ tessa on huomioitava myös tämän omat henkilökohtaiset piirteet ja taipumukset esimerkiksi raportoinnin ja erityisosaamisen kannalta. Tilintarkastajien rapor­toinnin varovaisuuden ja aggressiivisuuden on todettu olevan yhteneväinen ti­ lintarkastajan eri asiakkaiden välillä ja tilintarkastajien erityisosaamisella asiak­kaan liiketoiminnan alasta on todettu olevan tilintarkastuksen laatua parantava vaikutus. (Knechel ym., 2013[C]; Ernstberger ym., 2012.)

Panosten vaikutus tilintarkastuksen laatuun on huomioitu myös Christensenin ym. tutkimuksessa (2013). Tutkimus käsitteli tilintarkastajien ja sijoittajien näkemyksiä tilintarkastuksen laatuun vaikuttavista seikoista. Tilintarkastajat nä­kivät tilintarkastuksen laadun syntyvän standardien noudattamisesta, joiden mukaan toimiminen antaa kohtuullista varmuutta siitä, että tilinpäätös on arvos­ tettu oikein. Erityisesti sijoittajat kokivat, että tilintarkastuksen laatu on vahvasti riippuvainen juuri toimeksiannon panoksista, kuten tilintarkastajan ja tilintar­kastustiimin ammattitaitoisuudesta, asiantuntijuudesta, kokemuksesta ja tilin­ tarkastusyri­tyksen koosta, joita he pitivät merkkeinä hyvästä tilintarkastuksen laadusta. Tutkimuksen tulokset ovat rinnastettavissa Ernstbergerin, Kochin ja Tanin tutkimukseen, jossa todettiin tilintarkastajan erityisosaamisella olevan ti­ lintarkastuksen laatua parantava vaikutus. (Christensen ym., 2013, 11-13; Ernst­berger ym., 2012.)

Tilintarkastuksen laatua koskevissa tutkimuksissa on tutkittu myös kuinka tilintarkastajan toimikausi ja tilintarkastuksen laatu korreloivat tilintarkastajan erikoistumisen ja tämän palkkiorippuvuuden välillä. Tutkimuksessaan Lim ja Tan (2010) väittävät, että tilintarkastajan toimikauden pituus on yhteydessä tilin­ tarkastajan erityisosaamiseen ja taloudellisiin kannustimiin. Heidän tutkimuk­ sensa mukaan erityisasiantuntija tilintarkastajat, joilla on pitkä toimikausi suorit­ tavat toimeksiantonsa laadukkaammin verrattuna niihin tilintarkastajiin, jotka eivät ole erityisasiantuntijoita asiakkaansa liiketoiminnan alalla. (Lim & Tan, 2010, 952-953.)

Osa tilintarkastuksen laadun rakentumisen viitekehystä on tilintarkastajien kompensatio. Knechelin, Niemen ja Zernin tutkimuksessa havaittiin, että Big 4 tilintarkastusyhteisöjen partnerien kompensatio on paljolti riippuvainen heidän asiakasyritystensä koosta tai yhtiöiden, joiden osakkeilla käydään kauppaa julkisesti, lukumäärästä. Tutkimuksessa todettiin, että Big 4 tilintarkastusyhteisöissä kompensatio on yhteydessä myös erityisasiantuntijuuden kehittämiseen ja että aiheettomasti toiminnan jatkuvuuteen liittyvistä riskeistä raportointi tilintarkastuskertomuksessa on yhteydessä alempaan kompensatation tasoon. (Knechel, Niemi & Zerni, 2013.)

2.2.2 Tilintarkastusprosessi

Tilintarkastuksen laatua on pyritty parantamaan asettamalla tilintarkastusprosessille erilaisia toteutuskriteerejä, kuten vaatimuksia prosessin arvioinnista ja sen laadun valvonnasta, minkä tilintarkastajat ovatkin nähneet laatua parantavana tekijänä. (Knechel ym., 2013[A], 393-397) Christensenin ym. tutkimuksessa sijoittajat kokivat myös tilintarkastajan riippumattomuuden olevan merkittävä tekijä tilintarkastusprosessin oikeanlaisen suorittamisen ja tilintarkastuksen laadun syntyemisessä. (Christensen ym., 2013, 11-13.)

Tilintarkastusprosessien laadunmuodostus perustuu valittuihin tuotantopanoksiin ja tilintarkastusyhteisössä käytettäviin toimintatapoihin ja työkaluihin kuten tarkastusta tukeviin ohjelmistoihin. Toimeksiantoon valitut tilintarkastajat yrityksen arvot ja toimintatavat ovat asioita, joista tilintarkastusprosesseihin liitännäinen tilintarkastuksen laatu kumpuaa. (Francis, 2011, 136-137.) PCAOB:n tilintarkastuksen laadun indikaattorien listauksessa prosessit muodostuivat kuudesta kohdasta: yrityksen johdon näyttämästä suunnasta, riskien arvioinnista ja niihin vastaamisesta, informaatiokulusta ja kommunikaatiosta, henkilöstön johtamisesta, kontrollitoiminnoista ja valvonnasta (PCAOB, 2013, 8).

Tilintarkastustoimeksiantoihin asetetaan usein tiimi helpottamaan vastuunalaisen tilintarkastajan työtaakkaa. Vastuunalaisen tilintarkastajan johtaman tiimin tehtävänä tilintarkastuksissa on kerätä tilintarkastusevidenssiä, jotta toimeksiantoa johtavan tilintarkastajan työtaakka kevenisi ja prosessi nopeutuisi (Institute of Chartered Accountants in Australia, 2009, 15; PCAOB, 2013, 29). Vastuunalainen tilintarkastaja valitsee ja kantaa vastuun tilintarkastuksen suunnasta, valvonnasta ja tilintarkastusstandardien sekä lakien noudattamisesta (IAASB, 2013, 131). Tutkimuksissa on havaittu, että johtamistaidoiltaan kyvykkäämmät tilintarkastajat eivät suorita tilintarkastusta normaalia laadukkaammin. Sen sijaan tilintarkastajat, jotka itse ovat teknisen osaamisensa puolesta kyvykkäitä tilintarkastajia nostavat tarkastuksen laatua. (Ernstberger, ym., 2012, 34.)

2.2.3 Tilintarkastuksen lopputulos

Tarkastuksen päättävää vaihetta tiivistävää tilintarkastusraportointia koskevat sääntömääräykset ovat myös osaltaan tiukentuneet viimeisen kymmenen vuoden aikana. Aiemmissä tutkimuksissa tilintarkastuksen laatu on nähty jonkin epätoivotuksi koetun tapahtuman puuttumisena. (Knechel ym., 2013[A], 397.)

Näitä epätoivottavia mittareita, jotka erityisesti tilintarkastajat kokevat merkiksi matalasta tilintarkastuksen laadusta, ovat tilintarkastuksessa tapahtuneet ja vastuun synnyttäneet virheet, tilinpäätöstiedoissa esiintyvät epäselvyydet, tilintarkastuskertomuksen vajavaisuudet sekä tilintarkastusviranomaisten havaitsemat virheet tilintarkastuksessa. (Knechel ym., 2013, -401[A]). Tutkimuksissa on havaittu eritoten tilintarkastajien painottavan tilintarkastuksen lopputuloksen laadullisia mittareita arvioidessaan tilintarkastustoimeksiannon kokonaislaatua. (Christensen ym., 2013, 10, 15.)

Pritchard (2006) tuli tutkimuksessaan tulokseen, että kevennetty taakka tiettyillä tilintarkastuksen osa-alueilla voi johtaa kokonaisuuden parempaan tarkkuuteen ja tilinpäätöksen laajempaan käytettävyyteen. Tutkimuksessaan Pritchard pohtii onko tilintarkastajilta vaadittu suurempi vastuu hyödyllinen asia sittenkään. Hänen mielestään tilintarkastuksen laatua ajaa kolme asiaa, jotka ovat tilintarkastajan maine, sääntely ja oikeuskäsittelyt, joka hänen mielestään on huono ajuri tilintarkastuksen laadulle. Tutkimuksessaan Pritchard esittää, että Sarbanes-Oxleyn käyttöönoton jälkeen oikeuskäsittelyn riski tilintarkastuksen laadun takeena on tullut tärkeämmäksi paljolti tilintarkastajan maineen ja alan säännöstelyn kustannuksella. Hänen mukaansa käsityksen tilintarkastuksen laadusta tulisi perustua enemmän tilintarkastajan vastuuseen petostapauksissa, kuin tämän osallisuuteen oikeusjutuissa. (Pritchard, 2006.)

Yksittäisen tilintarkastajan vaikutusta tilintarkastusraportointiin, sen jatkuvuuteen ja taloudellisiin seuraamuksiin on tarkasteltu Knechelin, Vanstraelenin ja Zernin tutkimuksessa. Siinä tarkasteltiin tilintarkastajien alttiutta antaa yrityksen liiketoiminnan jatkuvuutta kyseenalaistava tilintarkastusraportti ja kuinka raportointitapa säilyy samanlaisena tilintarkastajan asiakasportfoliossa. Tutkimuksessa tarkasteltiin tilintarkastajan raportoimia yrityksen liiketoiminnan jatkuvuutta uhanneita seikkoja ja asiakasyrityksen harkinnanvaraisten erien jatkuvuutta tilintarkastajan aiempaan raportointikäyttäytymiseen. Tutkijoiden saamien tulosten mukaan tilintarkastajien alttiutta antaa yrityksen liiketoiminnan jatkuvuutta kyseenalaistava lausunto säilyy eri ajanjaksoilla sekä ulottuu tilintarkastajan muihinkin asiakasyrityksiin. Tutkimuksessa havaittiin myös, että markkinat tunnistavat ja hinnoittelevat tilintarkastajien erilaiset raportointitavat, kun tilintarkastajalla on ollut alttiutta antaa yrityksen liiketoiminnan jatkuvuutta kyseenalaistava tilintarkastusraportti. (Knechel ym., 2013[C].)

Aiemmissä tutkimuksissa tilintarkastuksen laadun mittarina on käytetty myös tilinpäätöksessä esiintyvien harkinnanvaraisten erien suuruutta. Christensenin ym. (2014) tutkimuksessa yli puolet tilintarkastajista oli sitä mieltä, että varovaisesti arvioidut harkinnanvaraiset erät ovat yhteydessä korkeampaan tilintarkastuksen laatuun. (Christensen ym., 2014, 26.) Tilintarkastusalan tutkimuksissa on havaittu, että tilintarkastuspalveluja tarjoavat yritykset suhtautuvat asiakkaidensa kyseisiin eriin eri tavalla. Beckerin, Defondin, Jiambalvon ja Subramanyamin (1998) tutkimuksessa muiden tilintarkastusyriytysten kuin Big 6 asiakkaiden harkinnanvaraisten erien osuus yrityksen kaikista varoista oli keskimäärin 1,5 - 2,1 prosenttia korkeampi, kuin mitä Big 6 yritysten asiakkailta (Becker,

Defond, Jiambalvo & Subramanyam, 1998, 17-19). Kaikki tutkimukset eivät kuitenkaan täysin tue näkemystä harkinnanvaraisten erien ja tilintarkastuksen laadun suhteesta. Tilintarkastuksen laadun ja harkinnanvaraisten erien yhteyttä koskevassa tutkimuksessa on havaittu erien olevan yhteydessä tilinpäätösten uudelleen muotoiluihin ja negatiiviseen tulokseen yrityksen sisäisten kontrollien arvioinnissa. Tutkimus osaltaan myös tukee aiempien tutkimusten tuloksia, joiden mukaan Big 4 tilintarkastusyhteisöjen asiakkaat raportoivat keskimäärin pienempiä harkinnanvaraisia eriä. Toisaalta harkinnanvaraisten erien ja tilintarkastusraportoinneissa mainitun toiminnan jatkuvuuden vaarantumisen välillä ei löydetty merkittävää yhteyttä. (Elshafie & Nyadroh, 2014, 46-56).

2.2.4 Tilintarkastuksen konteksti

Knechelin ym. tilintarkastuksen laadun indikaattoreita kuvaavan mallin konteksti -osuudessa kuvaillaan tilintarkastuksen laatuun vaikuttavan kontekstin osia. Konteksti koostuu panoksiin ja prosesseihin epäsuorasti vaikuttavista tekijöistä, joilla on merkittävä vaikutus tilintarkastuksen lopputulokseen. Näitä ovat tilintarkastuspartnereiden kompensatio, poikkeavat tilintarkastuspalkkiot, tilintarkastuksen ulkopuoliset palkkiot, niiden preemiot, tilintarkastajan toimikausi sekä markkinoiden käsitys tilintarkastuksen luonteesta. (Knechel ym., 2013, 403-404[A].)

Tilintarkastuksen laadun rakentuminen koostuu lisäksi alan sääntelystä sekä alueellisista alan tavoista ja toimintaperiaatteista sekä yhteiskunnan asettamista suorituspainneista (IAASB, 2014; PCAOB, 2013). EU:ssa voimaan tulevan lain myötä tilintarkastajien tarjoamien oheispalvelujen määrää tullaan rajoittamaan, tilintarkastusmarkkinoita tehostamaan ja tilintarkastusalaa kansallisella tasolla valvovien instituutioiden valtuuksia lisäämään. Voimaan tulevat muutokset muokkaavat alan kenttää ja selventävät esimerkiksi vaatimuksia tilintarkastajien riippumattomuuden suhteen. (European Commission, 2014.)

Tilintarkastajan palkka muodostuu toimeksiantokohtaisesta erityisosaamisesta, palvelujen tarjoamisesta ja kuulumisesta erilaisten palkitsemiskäytäntöjen tilintarkastusyhteisöihin (Ernstberger ym., 2012; Knechel ym., 2013[B]; Knechel ym., 2013[C]). Tilintarkastajan erityisosaamisella ja henkilökohtaisilla kyvyillä on todettu olevan vaikutusta tilintarkastuksen laatuun. Erityisesti henkilökohtaisten analyttisten kykyjen, joiden johdannaisena pidettiin tohtorinarvoa, osalta on saatu lievää näyttöä, että kyvykkäämmät tilintarkastajat suorittavat toimeksiantonsa laadukkaammin ja ottavat lisäksi palveluksistaan korkeampaa palkkaa. (Ernstberger ym., 2012, 19,28).

2.3 Tilintarkastajan ominaispiirteet ja niiden vaikutukset tilintarkastuksen laatuun

2.3.1 Ominaispiirteiden vaikutukset

Ihmisen kognitiivisen kyvykkyyden suhdetta taloudelliseen ja sosiaaliseen menestykseen on laajasti tutkittu eri tieteenaloilla. Sen on havaittu toimivan voimakkaana merkinä menestyksestä elämän eri osa-alueilla. Kognitiivisen kyvykkyyden vaikutus tiedon prosessoimiseen, oppimiseen ja päätöksentekoon on selvä. Ongelmanratkaisutaidon lisäksi on kuitenkin havaittu, että elämässä menestymiseen tarvitaan muitakin taitoja ja ominaispiirteitä kuten motivaatiota ja terveyttä. (Heckman, Stixrud & Urzua, 2006.)

Heckmanin, Stixrudin ja Urzuan (2006) tutkimuksen mukaan sekä henkilön kognitiiviset, että ei-kognitiiviset kyvyt ovat yhteydessä yksilön sosiaaliseen ja taloudelliseen menestykseen. Tutkimuksessa havaittiin, että muut kuin kognitiiviset kyvyt ovat vähintään yhtä tärkeitä, jollei jopa tärkeämpiä kuin kognitiiviset kyvyt. (Heckman ym. 2006.) Lindqvistin ja Vestmanin (2006) tutkimuksessa havaittiin, että erilaisin kognitiivisin¹¹ ja ei-kognitiivisin kyvyin¹² varustettujen henkilöiden onnistuminen työmarkkinoilla eroaa toisistaan. Muut kuin kognitiiviset kyvyt ovat vahva merkki kuulumisesta työväestöön, palkkavertailujen matalampaan päähän ja palkkaa matalan taitotason töistä saavien joukkoon. Kognitiiviset kyvyt sen sijaan tutkimuksessa liitettiin taitavien työntekijöiden palkkatason ja tulotasojen ylempään puolikkaaseen. Toisin sanoen kognitiiviset kyvyt näyttävät olevan yhteydessä menestykseen työmarkkinoilla. Toisaalta muut kuin kognitiiviset kyvyt ovat yhteydessä epäonnistumisen välttämiseen työmarkkinoilla. (Lindqvist & Vestman, 2011, 122.)

Tutkimuksia muiden kuin kognitiivisten kykyjen suhteesta sosioekonomisiin tuloksiin on julkaistu vähemmän kuin kognitiivisen kyvykkyyden suhteesta sosiaaliseen ja taloudelliseen menestykseen. Muiden kuin kognitiivisten kykyjen suhdetta menestykseen on mitattu Heinekin ja Angerin (2010) tutkimuksessa vertaamalla McCraen ja Costan määrittelemiä viittä persoonallisuuden peruspiirrettä henkilöiden sosiaaliseen ja taloudelliseen menestymiseen. Tutkimuksen viisi ominaispiirrettä olivat avoimuus uusille asioille, tunnollisuus, ekstroverttiys, miellyttävävyys ja neuroottisuus. (McCrae & Costa, 1999.) Muiden kuin kognitiivisten kykyjen mittarina käytettiin myös henkilön tunnetta siitä, minkä ver-

¹¹ Tutkimuksen kognitiivisia kykyjä mitattiin Ruotsin armeijan suorittamin älykkyystestien.

¹² Tutkimuksen ei-kognitiivisia kykyjä mitattiin myös Ruotsin armeija laatimien testien pohjalta. Testien perusajatuksena oli mitata henkilön kyvykkyyttä toimia erittäin stressaavassa sotatilanteessa. Tulokset muodostettiin psykologin haastattelun pohjalta, jossa psykologi arvioi henkilön kykyä tulla toimeen armeijassa ja sodassa. Hyvät tulokset saivat henkilöt jotka olivat vastuuntuntoisia, itsenäisiä, ulospäin suuntautuneita, sinnikkäitä, henkisesti tasapainoisia ja aloitteellisia. (Lindqvist & Vestman, 2011, 108.)

ran hän kokee voivansa vaikuttaa hänelle tapahtuviin asioihin ja niiden lopputuloksiin.¹³ Tutkimuksessa käytettiin lisäksi persoonallisuuden mittarina henkilön tapaa reagoida vastavuoroisesti positiiviseen tai negatiiviseen kokemaansa tilanteeseen. (Heineck & Anger, 2010, 536-537.)

Tutkimuksessa havaittiin, että McCraen ja Costan määrittelemillä peruspiirteillä, henkilön hallinnan tunteella tapahtuvista asioista ja henkilökohtaisella tavalla reagoida tilanteisiin on merkitystä heidän saamiinsa palkkoihin. Tuloksen osoittivat lisäksi, että persoonallisuuden mittareista ainakin tunne siitä, että ei pysty hallitsemaan elämässään tapahtuvia asioita on merkki keskimääräistä alemmasta palkkioitasosta. (Heineck & Anger, 2010, 544.)

2.3.2 Tilintarkastajien ominaispiirteet

Tutkimusten mukaan tilintarkastuksen laatu vaihtelee samassa tilintarkastusyrietyksessä työskentelevien tilintarkastajien välillä (Chi & Chin, 2011). Joidenkin olemassa olevien tutkimusten avulla on pystytty hieman avaamaan tilintarkastajia yksilöinä. Eroja heidän välillään on löytynyt mm. tilintarkastustoimeksianton hinnoitteluun sekä tilintarkastuksen laatuun liittyvissä asioissa (Gul ym., 2013; Zerni 2012, Knechel ym., 2014).

Tilintarkastajien ominaispiirteitä on pyritty määrittämään tutkimalla tilintarkastajien ja sijoittajien mielipiteitä tilintarkastajien tilintarkastuksen laatuun vaikuttavista piirteistä. Christensenin tutkimuksessa sijoittajien ja tilintarkastajien mielestä tärkein taie tilintarkastuksen laadusta oli tilintarkastajan ammattitaito. Tilintarkastuksen korkeaan laatuun liitettiin myös tilintarkastajan kokemus. (Christensen, 2013.)

Toisessa tilintarkastajien ominaispiirteitä koskevassa tutkimuksessa tärkeimmiksi tiedoiksi, taidoiksi ja asenteiksi tilintarkastajilla listattiin ammatillinen rehellisyys, huolellisuus evidenssin arvioinnissa ja kyseenalaistava mieli. Merkille pantavaa tuloksissa oli tutkimukseen haastateltujen singaporelaisten las kentatoimen alan asiantuntijoiden mielipide arvojen¹⁴ tärkeydestä tilintarkastajan ammatissa. Arvoja jopa suositeltiin otettavan osaksi tilintarkastuksen yliopisto-opetusta. (Siriwardane, Hu & Low, 2014.)

Moni tilintarkastajien suhdetta tilintarkastuksen laatuun käsitellyt tutkimus lähestyy tilintarkastajien osaamista teknisen tiedon, johtamisen taidon ja analyyttisten keinojen käytön kautta (Ernstberger, ym., 2012; Bierstarker & Wright, 2001; Bonner, 1994). Ballou (2001) on tutkinut tilintarkastajien ominaispiirteiden vaikutusta tilintarkastusevidenssin luomisen ja tilintarkastusdokumentaation muistiinpanoihin.

¹³ Vielä tarkemmin jaoteltuna tämä hallinnan tunne jaettiin sisäiseen ja ulkoiseen hallintaan. Sisäiseen hallintaan uskovat ihmiset ajattelevat heidän omien tekojensa ja taitojensa olevan syy heidän kokemiinsa asioihin. Vastakohtaisesti ulkoiseen hallintaan uskovat ihmiset ajattelevat, että sattuma tai heidän vaikutusvaltansa ulkopuolella olevat asiat määrittävät heidän kokemiaan asioita. (Heineck & Anger, 2010, 536..)

¹⁴ Tilintarkastajan ammatillinen rehellisyys määriteltiin tutkimuksessa olevan tilintarkastajan rehellistä ja eettistä käytöstä.

2.3.3 Yksittäisen tilintarkastajan vaikutus tilintarkastukseen

Tilintarkastuksessa huomattava merkitys on tilintarkastajien henkilökohtaisilla ominaisuuksilla. Näitä ei ole kuitenkaan päästy merkittävässä määrin tutkimaan, johtuen erityisesti tutkijoiden kohtaamista ongelmista päästä käsiksi tutkimukset mahdollistavaan dataan¹⁵. Tilintarkastajien ominaispiirteiden eroja onkin useimmiten tarkasteltu osana suurempaa organisaatiota tai toimistoa. Ammattikunnan tutkiminen ryhmittäin aiheuttaa kuitenkin ongelmia, koska toimintatapa perustuu oletukseen, että kaikki tietyn organisaation tilintarkastajat tuottavat työnsä tuloksena samanlaisen tilintarkastuksen laadun. Tutkimusten mukaan tilintarkastuksen laatu kuitenkin vaihtelee samassa tilintarkastusyhtiössä työskentelevien tilintarkastajien välillä (Chi & Chin, 2011). Joidenkin olemassa olevien tutkimusten avulla on pystytty hieman avaamaan tilintarkastajia yksilöinä. Eroja heidän välillään on löytynyt mm. tilintarkastustoimeksiannon hinnoitteluun sekä tilintarkastuksen laatuun liittyvissä asioissa (Gul ym., 2013; Zerni 2012).

Tilintarkastajien ammattitaitoa koskevassa Bonnerin ja Lewisin (1990) tutkimuksissa on havaittu, että kokeneet tilintarkastajat suorittivat tilintarkastuksensa keskimäärin korkeammalla tilintarkastuksen laadulla. Tutkimuksessa havaittiin, että tilintarkastajien ammattitaitoa mitattaessa heidän tehtäväkohtainen kokemuksensa sekä ominaispiirteet selittivät suurimmat erot kohdehenkilöiden kesken. (Bonner & Lewis, 1990, 16.) Samankaltaiseen lopputulokseen ovat päätyneet tutkimuksessaan myös Abdolmohammadi, Searfoss ja Shanteau (2004). Heidän mukaansa tilintarkastajien ammattitaito rakentui kokemuksesta, tiedosta ja kyvykkyydestä. Niin tilintarkastajilla kuin ihmisillä yleensäkin on henkilökohtaisilla ominaispiirteillä havaittu olevan vaikutusta ihmisen tekemiin päätöksiin ja toimintaan. (Dohmen, Falk, Huffman & Sunde, 2010.)

Tilintarkastuksella ja riskillä on läheinen suhde. Tilintarkastajien ammatin olemassaolo perustuu riskin olemassaoloon, sen tunnistamiseen ja siitä raportointiin. Ihmisten suhtautumista riskiin on tutkittu Saksassa Dohmenin, Falkin, Huffmanin ja Sunden (2010) toimesta. Tutkimuksessa pyrittiin selvittämään ovatko riskin välttäminen¹⁶ ja kärsimättömyys¹⁷ yhteydessä ihmisen kognitiiviseen kyvykkyyteen¹⁸. Siinä havaittiin, että kognitiivisesti kyvykkäät ihmiset ottavat herkemmin riskejä ja ovat kärsivällisempiä kuin ihmiset, jotka eivät olleet

¹⁵ Suuri osa tilintarkastusta koskevista tutkimuksista tehdään Yhdysvalloissa, jossa laki ei vaadi tilintarkastajia allekirjoittamaan tilintarkastuskertomuksia omalla nimellään, vaan he voivat käyttää edustamansa yrityksen nimeä. Tämä asia estää tilintarkastajien identifiomisen toimeksiannoissa, minkä vuoksi tilintarkastajia ei ole voitu maassa laajasti tutkia.

¹⁶ Riskin välttämistä mitattiin kohdehenkilöiden alttiudella osallistua oikeilla panoksilla käytäviin arvontoihin (Dohmen ym., 2010, 1238).

¹⁷ Kärsimättömyyttä mitattiin asettamalla kohdehenkilöt tekemään vaihtokauppoja lyhyen ja pitkän aikavälin tuottojen välillä (Dohmen ym., 2010, 1238).

¹⁸ Kognitiivinen kyvykkyys määräytyi kohdehenkilöiden tekemien älykkyydosamäärätestin osien tulosten perusteella (Dohmen ym., 2010, 1238).

kognitiivisesti yhtä kyvykkäitä. Toisaalta tutkimuksessa havaittiin, että kognitiivisilta taidoiltaan vähemmän kyvykkäät ihmiset välttivät riskinottoa ja olivat kärsimättömämpiä, kuin ihmiset keskimäärin. (Dohmen ym., 2010, 1248-1251.)

Tärkeä osa tilintarkastuksen laadun viitekehystä on Ernstbergerin, Kochin ja Tanin (2012) tutkimuksessaan käsittelemä johtavan tilintarkastajan ammattitaidon suhde tilintarkastuspalkkioon ja tilintarkastuksen laatuun. Tutkimuksessa tarkasteltiin tilintarkastajien ammattitaitoa teknisen osaamisen¹⁹, johtamistaitojen²⁰ ja kyvykkyyden²¹ kautta. (Ernstberger ym., 2012, 17-20.)

Ernstbergerin ym. tutkimuksessa havaittiin, että korkean teknisen osaamistason tilintarkastajat suorittavat toimeksiantonsa laadukkaammin vähentäen epänormaaleja eriä ja ilmoittaen herkemmin jatkuvuutta uhkaavista tekijöistä. Tästä huolimatta he eivät kuitenkaan veloita suurempia tilintarkastuspalkkioita. Toisaalta tilintarkastajat, jotka ovat taidokkaita johtajia perivät korkeampia tilintarkastuspalkkioita, mutta eivät havaintoaineiston perusteella suorita tilintarkastusta korkeammalla laadulla. Tutkimuksessa saatiin myös osaltaan tuloksia siitä, että korkeammat tilintarkastuspalkkiot ja matalampi kynnys raportoida liiketoiminnan jatkuvuutta uhkaavista riskeistä ovat yhteydessä analyttisten menetelmien käyttötaidoiltaan taitaviin tilintarkastajiin. (Ernstberger ym., 2012, 34-35.) Tilintarkastustoimeksiannon johtavan tilintarkastajan ominaispiirteiden vaikutus tilintarkastuksen laatuun on havaittu myös muissa tutkimuksissa. Henkilökohtaisen pääoman merkitys on todettu näkyvän erityisesti tilintarkastajan asiakaskunnassa, joka muodostuu tilintarkastajan oman henkilökohtaisen osaamisen perusteella. (Zerni, 2012, 336-337.)

Yksittäisten tilintarkastajien suhdetta tilintarkastuksen laatuun ovat tutkimuksessaan käsitelleet myös Gul, Wu ja Yang (2013). Tutkimus toteutettiin Kiinan markkinoilla ja siinä verrattiin herkkyyttä antaa mukautettu tilintarkastuskertomus, epänormaaleja tilieriä, muita kuin perusliiketoiminnan tuottoja sekä pienten tuottojen suhdetta tilintarkastajan koulutukseen, sukupuoleen, työkokemukseen jossakin Big N-yrityksessä²², sukupolveen, työntekijän asemaan yrityksessä ja poliittiseen sitoutuneisuuteen. (Gul ym., 2013, 2000-2003.)

Gulin ym. tutkimuksessa havaittiin, että yksittäisen tilintarkastajan vaikutus tilintarkastuksen laatuun on merkittävä niin tilastollisesti kuin taloudellisestikin sekä isoilla että pienillä yrityksillä. Tutkimuksessa havaittiin, että kiinalaiset tilintarkastajat, jotka olivat joko opiskelleet länsimaisia laskentatoimen käytäntöjä tai työskennelleet Big N-yrityksessä olivat konservatiivisempia toimeksiantoissaan. Tutkimuksessa havaittiin myös, että tilintarkastajat, joilla oli vähintään

¹⁹ Teknisellä osaamisella tarkoitettiin alatietoutta ja erikoisosaamista (Ernstberger ym., 2012, 2).

²⁰ Johtamistaidoilla tarkoitettiin itsensä ja muiden johtamista sekä kykyä urajohtaa (Ernstberger ym., 2012, 2).

²¹ Kyvykkyydellä tarkoitettiin yksilön analyttisiä kykyjä tunnistaa ongelma ja muodostaa ratkaisu siihen (Ernstberger ym., 2012, 2).

²² Big N yritysellä tarkoitetaan tässä suurimpia tilintarkastuksen asiantuntijaorganisaatioita, joiden lukumäärän muuttuessa, konkurssien ja sulautumisten seurauksena, numero Big sanan perässä muuttuu.

maisteritason tutkinto tai joilla oli poliittisia siteitä, olivat tilintarkastajina keskimääräistä herkempiä antamaan mukautetun tilintarkastuskertomuksen. (Gul ym., 2013, 2018-2019.)

Yrityksellä, joka palkkaa vastavalmistuneen on suuri merkitys tulevan tilintarkastajan ominaispiirteiden muokkautumisessa. Eri yrityksillä on erilaisia tapoja mentoroinnin, koulutuksen ja työssä tapahtuvan oppimisen suhteen (Sud-daby, Gendron & Lam, 2009; Westermann, Bedard & Earley, 2014, 1-2.). Osa tilintarkastusyhtiöihin tulleiden harjoittelijoiden koulutusprosessia on tilintarkastustiimin osana toimiminen. Tiimissä työskennellään itse työn ja toiseksi oppimisen vuoksi. Tilintarkastusuransa alkuvaiheessa harjoittelijoiden tulee omaksua suuria määriä teknistä tietoa, tutustua organisaation toimintaan ja oppia käyttäytymään ammatin vaatimalla tavalla. Tilintarkastusalan lakien, standardien ja säännösten muutosten ja lisäysten myötä työstä on tullut entistä haastavampaa, mikä on siirtänyt suuren osan työstä paikkansa jo vakiinnuttaneiden asiantuntijoiden kontolle. Tilanne asettaa haasteita oppimista ja kehitystä tukevien, tarpeeksi vaativien työtehtävien teettämiseen harjoittelijoilla. Tilintarkastusalalla paikkansa jo vakiinnuttaneet ammattilaiset kokevat, että ongelmat kumpuavat nuorten työntekijöiden halusta elää mahdollisimman täyttä elämää työpaikan ulkopuolella. Heidän mukaansa työn oppiminen vaatii lukemattomia työtunteja, mikä vaatii uhrauksia elämän muilta osa-alueilta. (Westermann, Bedard & Earley, 2014, 1-2, 40-42.)

Tilintarkastusalan suurimmat yritykset palkkaavat palvelukseensa lukuisia vastavalmistuneita nuoria, jotka ovat tekemässä siirtoa työelämään. Monilla laskentatoimen opiskelijoilla työpaikka Big 4-yrityksessä on tavoitteena jo ennen valmistumista. Monilla opiskelijoilla mieli työpaikan suhteen kuitenkin muuttuu, kun ensikosketus alaan on saatu. Chong ja Monroe (2013) ovat havainneet, että työuransa alkuvaiheessa olevien laskentatoimenalan työntekijöiden riski vaihtaa työpaikkaa suurenee mikäli rooliepäselvyydestä, -konflikteista ja liian suuresta työtaakasta muodostuu työstä johtuvaa ahdistusta (Chong & Monroe, 2013). Työpaikan vaihtoon työuransa alkutaipaleella vaikuttaa työperäisen ahdistuksen lisäksi McManusin ja Subramaniamin (2013) mukaan työpaikan ilmapiiri sekä organisationaalinen, että henkilökohtainen omistautuminen. Tutkimuksen mukaan työuransa alussa olevien laskentatoimenosaajien henkilökohtaiseen ja organisationaaliseen sitoutumiseen eniten heidän saamansa mentorointi. Erityisesti henkilökohtaista uraa koskevalla mentoroinnilla havaittiin olevan vahva vaikutus sitoutumiseen. (McManus & Subramaniam, 2013.) Chongin ja Monroen sekä McManusin ja Subramaniamin tutkimuksissa kiinnitettiin molemmissa huomiota työntekijöiden sitouttamisen seuraamuksiin. Oikean ammatillisen aineksen löytäminen ja sitouttaminen ovat avainasemassa ammatin olemassaolon ja kehittymisen kannalta. (Chong & Monroe, 2013, 3; McManus & Subramaniam, 2013, 2.)

Tilintarkastajien urakehitystä koskevassa tutkimuksessa on havaittu, että riippumattomat ja osaavat²³ tilintarkastajat, joilla on ammattitaitoon liitettyjä piirteitä²⁴ todennäköisesti ylenevät, eikä heitä todennäköisesti tulla siirtämään arvoasteikossa alemmas. Kiinassa toteutetussa tutkimuksessa havaittiin myös, että tilintarkastajat joilla on poliittisia siteitä, ylennetään muita todennäköisemmin. Lisäksi tulokset osoittivat, että naiset ja vanhemmat tilintarkastajat alennetaan todennäköisemmin kuin ylennetään. Tutkimuksen tulosten tarkastelussa on otettava huomioon Kiinan poliittinen järjestelmä ja kulttuuri, jonka vuoksi tulokset esimerkiksi naisten osalta saattavat olla vääristyneet. Kiinassa naiset voivat kohdata negatiivista sosiaalista painetta, jos he tienaaavat miehiään enemmän. Tutkijat uskovat paineen vaikuttavan negatiivisesti naisten päätöksiin ottaa ylennys vastaan. (He & Ke, 2014, 20-21, 23-25.)

Tilintarkastusalan neljään näkyvimpään yritykseen on muovautunut omanlaisensa ylenemiskaava. Tätä kaavaa ovat tutkineet Carter ja Spence (2014), pyrkien selittämään minkälaisista ihmisistä Big 4 yrityksissä kehitetään partnereita. Tutkimuksessa havaittiin, että tilintarkastajien yleneminen on paljolti riippuvainen heidän kyvyistään suorittaa tilintarkastus, toisin sanoen teknisistä kyvyistä, kun taas partneriksi päästäkseen heidän tulee ensisijaisesti osoittaa kyvykkyytensä tuottaa pääomaa. Tutkimukseen osallistuneiden tilintarkastusalan ammattilaisten mukaan parteriksi pyrkivän oli uransa alkuvaiheessa oltava teknisiltä taidoiltaan parempi kuin partnerin, jonka odotetaan pitävän huolta liikesuhteista. (Carter & Spence, 2014, 19.) Partnerilta odotetaan aloittelevaa alan ammattilaista yrittäjämäisempää otetta työskentelyyn. Teknisiltä tiedoiltaan osaaavan tilintarkastusalan ammattilaisen muuntautuminen tilintarkastustoimeksiantoista vastuuta kantavaksi esimieheksi, ja tästä edelleen partneriksi, pakottaa alan ammattilaisen keksimään vahvuutensa uudelleen. Uran alussa opitut tekniset taidot saavat ammattilaisen uran edetessä tehdä tilaa taidolle hallita ympäröivä organisaatio sisäisine suhteineen. (Kornberger ym., 2011,14). Tämä onnistuu partnerin sosiaalisilla ja kielellisillä kyvyillä sekä yrityksen profiilia nostattavilla symbolisilla teoilla²⁵, joiden päämääränä on aina taloudellinen hyöty. Tutkimuksessa kerrotaan, että aiemmin oli useita eri partnerityyppejä: tekninen osaaja, kaupallinen ja yhdistelmä molempia. Tämän ajan partnerin tulee osata molemmat osa-alueet ja ajatella erityisen kaupallisesti. (Carter & Spence, 2014.).

Sukupuolijakaumaltaan tilintarkastusalan yritysten partnerit ovat miesvoittoinen ryhmä. Yhdysvaltain valtionvarainministeriö onkin linjannut, että naisten mahdollisuuksia tilintarkastajien ammattikunnassa on kehitettävä. Vuonna 2004 naisten osuus tilintarkastuspartnereista Yhdysvalloissa oli 19 %. (The Department of the Treasury, 2008, II:2, K:4.). Whiting, Gammie ja Herbohn

²³ Tilintarkastajien osaaminen on johdettu hänen koulutustasostaan, hänen suorittamansa alemman korkeakoulun maineesta, tavasta jolla tilintarkastaja on saavuttanut hänen akreditoitinsa ja hänen asiakasmääränsä osuudesta suhteutettuna hänen tilintarkastusyriytöksensä asiakasmäärään viimeisen viiden vuoden aikana.

²⁴ Tilintarkastajan tietämyksen taso on mitattu tarkastelemalla onko hän opiskellut pääaineenaan laskentatoimea, onko hän tietyn teollisuudenalan erityisosaaja ja kuinka pitkä on ajanjakso, jona hän on toiminut päävastuullisena tilintarkastajana.

²⁵ Symbolisen toiminnan, kuten hyveellisten tekojen tai hyväntekeväisyystoiminnan kautta, voidaan yritykselle kehittää symbolista pääomaa (Carter & Spence, 2014, 37-38).

(2014) tutkivat naisten mahdollisuuksia päästä partnereiksi Uudessa-Seelannissa, Australiassa ja Isossa-Britanniassa. Tulosten mukaan naisten yleneminen partnereiksi oli erityisen vaikeaa metropolialueiden isoissa laskentatoimenalan yrityksissä lukuun ottamatta Big 4-yrityksiä. Näissä yrityksissä yleneminen oli hankalaa perinteisten sukupuolisyrijännän syiden ja rakenteellisten esteiden vuoksi. Yrityksissä, joissa havaittiin avointa syrjintää, keskityttiin joko kasvuun tai esimerkiksi asiakaspalveluun, minkä vuoksi naistyöntekijöihin yleisesti liitetyt vanhempainvapaiden aiheuttamat poissaolot koettiin erityisen ongelmallisiksi. Tutkimuksessa vastaavia ongelmia ei kohdattu Big 4-yrityksissä, joissa yrityskulttuuri oli menettelytapoja, käytäntöjä ja kehitysohjelmia hyväksikäyttämällä luotu syrjintää ehkäiseväksi. Tutkijoiden mukaan tekemistä tasa-arvoisen ylenemiskäytänteiden eteen on vielä tehtävä työnkuvan ja partneriin kohdistuvien odotusten joustavuutta parantamalla. (Whiting, Gammie & Herbohn, 2014, 27-28.)

2.4 Yhteenveto

Tilintarkastuksen laatu on kaavailtujen ja toteutuvien lainsäädännöllisten uudistusten vuoksi herättänyt viime vuosina laajaa keskustelua. Laadulle ei ole ollut yhtä kaikkien hyväksymää määritelmää ja laadun rakentumista kuvaavia viitekehyksiä ovat tarjonneet eri yhteiskunnan tasoilla toimivat organisaatiot ja akateemikot. EU:n jäsenvaltioiden toteuttaessa voimaantuleviksi säädetyt lait tulee tilintarkastus ottamaan askelia edelleen säänneltympään ja kontrolloidumpaan suuntaan. Lakimuutoksia EU:ssa ja Yhdysvalloissa on odotettu, jotta sijoittajien usko toimiviin markkinoihin palautuisi.

Yhdysvalloissa on kaavailtu lakia, joka velvoittaisi tilintarkastajat allekirjoittamaan tilintarkastuskertomuksen omalla nimellään, toisin kuin nykyään vaaditaan (PCAOB, 2011; SEC, 2014). Euroopassa tilintarkastusta koskeva laki on asetettu astuvaksi voimaan jäsenvaltioissa vuoden 2016 puolivälissä. Lakiuudistuksissa korostettiin tilintarkastajan riippumattomuutta rajoittamalla ei-tilintarkastuspalvelujen tarjoamista tilintarkastusasiakkaille. Tilintarkastajan palkkiot joutuvat tulevaisuudessa tiukemman kontrollin alle ja tilintarkastuksen oheispalveluista saatavien korvausten määrää rajoitetaan. EU:lla on tavoitteena palkkiorajoituksin ja riippumattomuussäännöksin myös parantaa tilintarkastusalalle ominaisten voimakkaasti keskitettyjen markkinoiden kilpailua. Unioni uudistaa lainsäädäntöään myös siten, että kansainväliset ISA-standardit tulevat yhteisön alueella voimaan mukautettujen lakien kautta. Lakiuudistuksen tavoitteena on myös selventää tilintarkastusalaa valvovien organisaatioiden valtuuksia. Niiden roolia jäsenmaakohtaisesti lisätään ja niiden mahdollisuuksia tutkia ja rangaista epäilyttävää toimintaa lisätään. (European Commission, 2014.)

Avainasemassa niin lakimuutoskeskusteluissa kuin alalla yleensä on jo vuosia ollut tilintarkastuksen laadun määrittäminen. Omia malleja ja ajatuksiaan ovat tarjonneet alan eri toimijat yrityksistä ja instituutioista akateemikoihin. Ala

on kuumeisesti etsinyt tilintarkastuksen laatua selittävää viitekehystä, jonka mukaan voitaisiin arvioida kuinka oikein tilintarkastus on suoritettu. Omat viitekehyksensä ovat tarjonneet muiden muassa PCAOB ja IAASB. Molemmat järjestöt luokittelevat tilintarkastuksen laadun kumpuavan tilintarkastuksen tuotantopanosista, prosesseista, tuloksista ja ulkoisista tekijöistä. Ulkoiset tekijät ovat tilintarkastukseen vaikuttavia, kuten säännösten muutoksien huomioimista ja noudattamista. Tilintarkastuksen kontekstiin voidaan lukea myös ulkopuolelta tulevat paineet kuten asiakkaan käsitys siitä, mitä tilintarkastuksen tulisi olla. Tilintarkastuksen tuotantopanakset ovat tilintarkastushenkilöstöön liittyviä asioita, kuten heidän asiantuntemukseensa, koulutukseensa ja koettuihin paineisiin liittyviä tekijöitä. Prosessit ovat tuotantopanoslähtöisiä tekijöitä, jotka vaikuttavat tilintarkastuksen laatuun. Näitä tekijöitä ovat tilintarkastushenkilöstön valvonta, riskien hallinta, tiedonkulku sekä yrityksen toimintaperiaatteiden toteutuminen. Tuloksiin vaikuttavat laadulliset tekijät ovat asianmukaisen tilinpäätösraportoinnin laadintaan liittyviä asioita kuten mielipiteen antamista toiminnan jatkuvuuteen liittyvistä riskeistä ja toimeksiantajan sisäisten kontrollien toimivuudesta. (PCAOB, 2013; IAASB, 2014.)

Tilintarkastuksen tuotantopanakset ovat tarkastuksen suorittavien ammattilaisten kykyjä ja toimintaperiaatteita suorittaa tilintarkastus. Tilintarkastuksen laatu on siis näin paljolti riippuvainen tarkastuksen suorittavasta ammattilaisesta. Erilaisten tilintarkastajien vaikutus tilintarkastuksen laatuun on havaittu useissa tutkimuksissa. Teknisesti kyvykkäiden tilintarkastajien on havaittu suorittavan tilintarkastuksensa korkealla laadulla, veloittaen saman palkkion kuin tilintarkastajat keskimäärin. (Ernstberger ym., 2012, 34-35.) Toisaalta yksittäisen tilintarkastajan vaikutus laatuun on nähtävissä myös hänen erityisosaamisensa kautta, mikä voidaan havaita tarkastelemalla tilintarkastajan osaamisen pohjalta rakentunutta asiakasportfoliota (Zerni, 2012, 336-337). Tilintarkastajan työn tuloksissa voidaan huomata eroja yritysکوhtaisesti. Yrityksillä on eroja mentoroinnissaan, koulutuksessaan ja harjoittelijoiden työssäoppimisen käytännöissä, mikä näkyy tilintarkastajan työssä vielä myöhemmälläkin uralla. (Suddaby, ym., 2009; Westermann, ym., 2014.) Työnsä ammattitaidolla osaavasti ja riippumattomasti hoitavat tulevat todennäköisesti urallaan ylenemään (He & Ke, 2014). Tilintarkastajien urakehitystä tarkastellessa on kuitenkin syytä huomioida, että tilintarkastajalta odotetut taidot saattavat muuttua tämän uran edetessä. Uran alussa vaaditaan korkeaa tilintarkastuksen teknistä osaamista, kun partneriksi päästäkseen on hänen osoitettava kykyä tehdä voittoa sekä hallita organisaation sisäisiä ja ulkoisia suhteita. (Carter & Spence, 2014; Kornberger ym., 2011, 14.) Ylenemisen tiellä voi kuitenkin olla esteitä. Yhdysvaltain valtionvarainministeriö on linjannut, että naisten lukumäärä tilintarkastajapartnereina on lisättävä (The Department of the Treasury, 2008, II:2). Naisten vähäinen osuus tilintarkastuspartnereina on selitettävissä osassa yrityksistä perinteisten naisten ylenemiseen negatiivisesti suhtautuvien argumenttien kautta. Naisiin yleisesti liitetyt vanhempainvapaiden mukanaan tuomat poissaolot on koettu koko yrityksen kehitystä jarruttavana asiana. (Whiting, ym., 2014.)

Tämän tutkimuksen tarkoitus on tuottaa lisää tietoa siitä, millaisia tilintarkastajat ovat. Tutkimuksissa on löydetty todisteita eritasoisten kognitiivisten kykyjen vaikutuksesta riskinottoon (Dohmen, ym., 2010). Niin kuin ihmisillä yleensä, myös eri tilintarkastajien yksilöllinen suhtautuminen riskiin on odotettavaa.

3 TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tilintarkastusta käsittelevissä tutkimuksissa on käsitelty laajasti tilintarkastusyri-tysten käytöstä sekä tilintarkastusyri-tyksen laatua. Yksittäisen tilintarkastajan vaikutus koettuun tilintarkastuksen laatuun on kuitenkin jäänyt pienemmälle huomiolle. Tämän työn tarkennetut tutkimuskysymykset ovat:

1. Millainen vaikutus yksittäisellä tilintarkastajalla on tilintarkastuksen laatuun?
2. Millaisia ominaispiirteitä on urallaan nopeasti edenneillä tilintarkastajilla?
  - a. Millaisia ominaispiirteitä on ollut urallaan nopeasti edenneillä henkilöillä?
  - b. Millaisia ominaispiirteitä on ollut henkilöillä, jotka ovat päättäneet vaihtaa alaa?

Tämä tutkimus pyrkii tarjoamaan tutkimustietoa siitä, keitä tilintarkastajat ovat ja miten heidän ominaispiirteensä selittävät heidän toimintaansa. Haastattele-malla alalla toimineita tilintarkastajia puolistrukturoidun teemahaastattelun kei-noin, voidaan saada tietoa yksittäisen tilintarkastajan vaikutuksesta koettuun ti-lintarkastuksen laatuun. Toisaalta tutkimuskysymyksissä tarkastellaan myös ti-lintarkastajien näkemystä siitä, millaiset alalle tulleet ihmiset jatkavat tilintarkas-tajina ja millaiset päättävät jatkaa uraansa toisaalla.

Tarve tilintarkastajan henkilökohtaisten ominaisuuksien tutkimiselle on il-meinen ja lisätutkimuksia ovatkin ehdottaneet monet tilintarkastuksen tutkijat²⁶. 2000-luvun alusta lähtien tilintarkastusten uskottavuutta on koeteltu ja tilintar-kastajien roolia pohdittu. Nykyaikaisen tilintarkastajan ammatin syntyminen juontaa juurensa teollistumisen alkuun, jolloin yritysten piti kasvaakseen hank-kia pääomaa yrityksen johdon ulkopuolelta. Tämä johti yrityksen johtamisen ja omistajuuden roolien erottamiseen toisistaan, jolloin syntyi yrityksen omistajille tarve valvoa yrityksen johdon toimintaa. Tähän tarpeeseen vastaamaan syntyi hiljalleen tilintarkastajien ammattikunta. (Sazena & Srinivas, 2010, 2.)

Tilintarkastajilta on sittemmin alettu odottaa myös tietynlaista yhteiskun-nan etujen valvontaa, millä tarkoitetaan luotettavan tiedon tarjoamista yrityk-sistä ja varmennusta näiden tilinpäätöstiedoista. Tämä rooli korostuu eritoten julkisen kaupankäynnin kohteena olevien yritysten kohdalla, joiden tilinpäätös-tiedoista saatu asianmukainen varmennus on avainasemassa tehokkaasti toimi-vien pääomamarkkinoiden toiminnassa. Tässä roolista toimimisesta tilintarkas-tajat ovat saaneet laajaa kritiikkiä koko 2000-luvun. Ensiksi Enron-skandaalista alkaneen tapahtumaketjun myötä kyseenalaistettiin tilintarkastajien kyky toimia asiakkaistaan riippumatta. Toinen kolaus tilintarkastajien maineelle tapahtui

---

²⁶ Esimerkkeinä Knechel, ym., 2013[A], 404-405; Knechel, ym., 2013[C], 24; Carter & Spence, 2014, 29; Gul, ym., 2013, 2019; McManus & Subramaniam, 2013, 24.

2008 alkaneesta luottokriisistä, jolloin ihmeteltiin miksi tilintarkastajat eivät olleet kyenneet huomaamaan puutteita pankkien riskienhallinnassa.

Omanlaisensa ongelman muodostavat jo Enron-skandaalin myötä esille tulleet tilintarkastusyriyten käyttämät tulospalkkiot. Lainsäätäjät ja tutkijat ovat esittäneet huolestuneen mielipiteensä tulosperusteisen palkkiojärjestelmän vuoksi, koska heidän mukaansa se rohkaisee joidenkin tilintarkastajien riskillistä toimintaa, jonka haitoista ja oikeusvaikutuksista vastaa koko yritys. (Zeff, 2003, 280.) Tulosperusteisten palkkiojärjestelmien tilintarkastajille aiheuttamien moraalisten ongelmien lisäksi yritykset käyttävät niitä ohjaamaan tilintarkastajien toimintaa. Palkkiojärjestelmän kautta voidaan esimerkiksi tehdä jonkin teollisuudenalan asiakkaista houkuttelevampia kuin toisen. Sen suosiossa tietyn tyyppisiä yrityksiä, tulee yrityksen asiakaskunta hiljalleen vastaamaan yrityksiä, joiden kompensatio on toisia korkeampi. (Liu & Simunic, 2005, 697-698.)

Verratessa yksittäistä tilintarkastajaa koskevien tutkimusten lukumäärää tutkimuksiin, joissa tilintarkastajaa on tutkittu osana joukkoa, on huomattavissa jälkimmäisen kaltaisten tutkimusten suurempi lukumäärä. Tämän tutkimuksen tavoite on osaltaan olla kasvattamassa tuota harvaa yksittäisistä tilintarkastajista tehtyjen tutkimusten joukkoa.

Tämä tutkimus tulee täydentämään tietojamme yksittäisestä tilintarkastajasta, tämän ominaispiirteistä ja miten ne vaikuttavat hänen työssään ja etenemisessään. Työn tuloksia voidaan tarkastella pohdittaessa, millaiset henkilökohtaiset attribuutit tilintarkastajat itse näkevät selittävän sitä, millaista työtä he tekevät, millaisella laadulla ja missä asemassa.

4 DATA JA METODOLOGIA

4.1 Aineisto ja sen keruu

Aineistona tässä tutkimuksessa on neljä haastattelua. Haastattelut suoritettiin itse käyttämättä ulkopuolista haastattelijaa. Aineisto päätettiin kerätä haastatelluin, koska näin on mahdollista keskittyä syvemmin yhteen haastateltavaan ja tästä on mahdollista saada mahdollisimman paljon asiaan liittyvää tietoa. Haastattelulta voitiin kysyä lisäkysymyksiä ja mahdollisesti pyytää vastausten selventämistä. Tutkimustilanteessa haastateluissa ihminen nähdään subjektina ja hänelle on annettava mahdollisuus omien ajatustensa ilmaisuun mahdollisimman vapaasti. (Hirsjärvi & Hurme, 2001, 35.)

Tutkimustapa auttaa saamaan kattavan käsityksen tilintarkastajien näkemyksestä siitä, mitkä tekijät vaikuttavat tilintarkastuksen laatuun ja millaisena he näkevät yksittäisen tilintarkastajan urakehityksen. Haastateluissa käytettiin puolistrukturoitua lähestymistapaa, jossa kaikille haastatelluille esitetään haastattelutilanteessa samat kysymykset. Vastauksen haastateltu voi muodostaa vapaasti. (Hirsjärvi & Hurme, 2001, 47.)

Haastattelu rakentuu ennalta pohdittujen teemojen ympärille. Ennen varsinaisen haastattelun alkua tutkija selvittelee tutkittavalle ilmiölle ominaisia osia, rakenteita, prosesseja sekä kokonaisuutta. Näin tutkija analysoimalla tutkimuksen kontekstia saa peruskäsityksen siitä, miten tilanne on vaikuttanut siinä mukana olleisiin. Tämän jälkeen tutkimukseen on valittu joukko, joiden tiedetään kokeneen jonkun tilanteen tai toimineen tietynlaisessa ympäristössä. Haastateltavien valinnan jälkeen kehitettiin haastattelurunko, jonka mukaan haastatteluja lähdettiin viemään eteenpäin. Itse haastattelukysymykset on laadittu mahdollisimman lyhyiksi ja ymmärrettäviksi. Haastattelu pyritään muodostamaan tilanteeksi, jossa saadaan kerättyä tietoa haastateltavien omista näkemyksistä tilanteesta, jota tutkija on aiemmin analysoinut. (Hirsjärvi & Hurme, 2001, 47.)

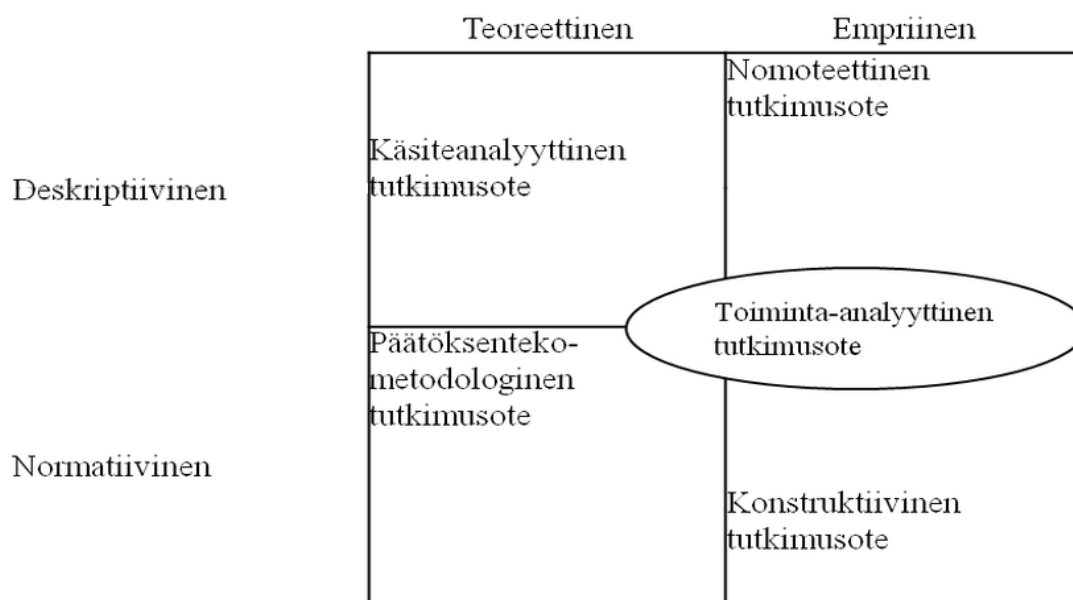
Haastateltaviksi valittiin neljä tilintarkastajaa. Haastateltujen urien pituudet alalla vaihtelivat kolmesta yli kahteenkymmeneen vuoteen. Haastateltavista kaksi oli miehiä ja kaksi naisia. Yksi oli toiminut tilintarkastusalalla kolme vuotta, kaksi noin 10 vuotta ja yksi yli 20 vuotta. Haastateltavien valinnassa pyrittiin valitsemaan henkilöitä, joilla oli mahdollisimman erilaisia näkemyksiä alasta. Haastatelluista kahdella oli KHT-tutkinto ja yksi oli valmistautumassa KHT-tenttiin. Haastateltavien asemat KHT-yhteisössä olivat yhden osalta senior manager, kahden osalta manager ja yhden osalta senior. Ensimmäinen haastattelu kesti noin 30 minuuttia, toinen noin 32 minuuttia, kolmas noin 37 minuuttia ja neljäs noin 31 minuuttia.

Haastatteluiden tallentamisessa käytettiin nauhuria ja pääsääntöisesti ne litteroitiin samana päivänä, kun ne nauhoitettiin. Litteroinnissa aineisto muutettiin tekstimuotoon kirjoittamalla se sanasta sanaan puhtaaksi, mikä on laadullisen tutkimuksen aineistolle tarkoituksenmukaista. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara,

2008, 217.) Tällä toimenpiteellä haluttiin varmistaa, että yksilön ääni pääsisi parhaiten kuuluviin ja hänen paikkansa tutkimuksen keskiössä vahvistuisi.

4.2 Metodologia

Tutkimuksen tekemiseen valittiin kvalitatiiviset menetelmät ja toiminta-analyytinen lähestymistapa. Lähestymistavan valinnalla pyrittiin vahvistamaan ihmisen asemaa tutkimuksen keskiössä. Käytettävissä olevalla aineistolla valitulla tutkimustavalla on mahdollista saada kattava ymmärrys aiheesta.

KUVIO 2: Liiketaloustieteen tutkimusotteet (Kasanen, Lukka & Siitonen, 1993, 257)

Toiminta-analyytinen tutkimusote keskittyy usein vain pieneen joukkoon, muutamaan näytteeseen. Näytteiden vähäinen määrä toisaalta mahdollistaa monipuolisten tutkimusmenetelmien käyttämisen. Toiminta-analyyttisen tutkimusotteen keskiössä ovat ihmistieteet. Toiminta-analyyttisellä tutkimusotteella ei ole vakiintuneita metodologisia tapoja, vaan se pyrkii ymmärtämään ja selittämään kohdetta. Nomoteettisesta tutkimusotteesta toiminta-analyytinen eroaa pyrkimällä ymmärtämään tutittavaa ilmiötä sekä selittämään sitä. Selittävän tarkoituksen taustalla nähdään halu selvittää tarkoituksellisuus. (Neilimo & Näsi, 1980, 35,67.)

4.3 Aineiston analyysi

Tämän tutkielman aineiston analysoinnissa on käytetty teemoittelua. Analyysi perustuu teemahaastattelun teemoihin: koettuun tilintarkastuksen laatuun, tilintarkastajien ominaispiirteisiin ja uralla etenemiseen.

Teemoittelulla pyritään kokoamaan aineistosta löytyvät toistuvat piirteet, jotka useammat haastateltavat mainitsevat. Lähtökohtateemat nousevat esiin analyysissä, mutta mainittujen teemojen lisäksi esiintyy haastatteluissa myös muita esille nousevia teemoja. Toisaalta lähtökohtateemojen lisäksi esille nousevat asiat voivat muodostaa mielenkiintoista tietojen linkittymistä. (Hirsjärvi & Hurme, 2006, 173.) Laadullisen tutkimuksen perusluonteen vuoksi tässä tutkielmassa käsitellään melko pientä määrää tapauksia.

Tutkielman seuraavassa luvussa käydään läpi haastattelujen pohjalta saatuja tuloksia. Luettavuuden parantamiseksi vastaukset on kirjoitettu kursivoitusti. Hakasulkeiden sisällä olevat kolme pistettä tarkoittavat tekstin ottamista pidemmästä lauseesta ja sulkeissa olevat asiasanat kertovat haastateltavan kertomasta aiheesta.

5 TULOKSET

5.1 Tilintarkastajan vaikutus koettuun tilintarkastuksen laatuun

5.1.1 Tilintarkastajien näkemys laadusta

Tilintarkastuksen laatu -käsitteen abstraktin luonteen vuoksi koehenkilöiltä kysyttiin miten he määrittelevät tilintarkastuksen laadun/laadukkaasti suoritettua tilintarkastuksen. Vastauksissa oli huomattavissa alan sääntelyn muutos vuosien saatossa. Koehenkilöt näkivät laadukkaana tilintarkastuksen muodostuvan riskit huomioon ottavan dokumentoidusti suoritettua tilintarkastuksen pohjalta. Vastauksissa korostui erityisesti alalla entistä vaativimmiksi muodostuneet dokumentoinnin vaatimukset. Pohdittaessa tilintarkastuksen laadun käsitettä viime vuosien selkeä trendi on ollut siirtyminen tilinpäätöksen oikeellisuudesta dokumentoinnin täydellisyyttä korostavaan lähestymistapaan. Vastauksissa huomioitiin, että edelleen tilinpäätöksen oikeellisuus on asian ytimessä, mutta laadusta ei juuri voida puhua ilman huolellista dokumentaatiota.

”Tilintarkastuksen laatua voi mitata monellakin tavalla. Varmaan ensimmäinen liittyy dokumentaatioon, eli että dokumentaatio on ylipäättään ajanmukaista. On (dokumentaatio) tehty oikeaan aikaan ennen kertomusta. [...] Totta kai nämä kvantitatiiviset tekijät, että on riittävät määrät tarkastusta: otoskoot ja tarkastettu oikeita asioita.” H1

”Se on hyvää dokumentointia (tilintarkastuksen laatu). Asianmukaista, hyvää dokumentointia, hyvää evidenssiä sen tilintarkastuskertomuksen tueksi mitä me annetaan.” H2

Dokumentointiin liittyvät kasvaneet vaatimukset tulivat esille myös haastattelijoiden vastauksissa, kun heiltä kysyttiin mitkä seikat saattavat vaikuttaa negatiivisesti tilintarkastuksen laatuun. Alan kasvanut normisto asettaa ajankäytöllisiä haasteita tarkastusten suorittamiselle tarpeellisella laajuudella, riittäväällä dokumentaatiolla ja samalla pysyen toimeksiantoon varatussa budjetissa. Vastauksissa kävi ilmi tarkastuksen luonteen muutos asioiden ymmärtämisestä ja luottamuksesta nykyiseen sähköiseen dokumentointiin, joka asettaa vaatimuksia tarkastuksen dokumentaation laajuudesta.

”Sanoisin, että pyrin aina dokumentoimaan ajallaan kaiken, tekemään päätelmät riittäväällä otoskoollla, keskittymään oleellisiin asioihin, konsultoimaan tarvittaessa vanhempia ja kokeneempia tai muita asiantuntijoita, neuvomalla nuorempia. No sitten käyttämällä oikeita työvälineitä eAuditia, Worksiteä ja tarvittaessa delegoimaan nuoremmille.” H3

Muutos koettiin haastateltujen vastauksissa juontavan pääomamarkkinoiden kriiseistä syntyneeseen ulkopuoliseen paineeseen uudistaa standardeja. Alan reagoidessa sisäisesti ulkoa tulleeeseen vaatimukseen toiminnan huolellisemmasta strukturoinnista nähtiin ratkaisuksi todistaa tarvittaessa tehty tarkastustyö.

Haastatellut myönsivät osaltaan myös lainsäädännön kankean ja monitulkintaisen luonteen monissa asioissa ja kokivat ammattikunnan omien sääntöjen tarpeellisuuden tärkeäksi.

"[...] totuus on se, että laki ja asetuspuoli on Suomessakin aika niukkaa ja se lain säätämistyö on aikamoista byrokratiaa ja aikaa vievää. Mun mielestä jotain tällasta joustavaa ohjeistusta tarvitaan, jota voidaan nopeasti muokata. Aika vaikee mieltää sellasta tilannetta, että pelkästään lailla ja asetuksilla voisi tai pystyisi säätelemään tilintarkastusta riittävän hyvin, vaan kyllä siihen tarvitaan tällaista alan sisäistä ohjeistusta ja sääntelyä mukaan." H3

Haastateltavilta kysyttiin mielipidettä lisäksi siihen, kuinka tilintarkastajat voivat vaikuttaa epäsuotuisasti tilintarkastuksen laatuun. Vastauksissa painottui selvästi dokumentaation rooli tai välinpitämättömyys sitä kohtaan. Haastateltavat kokivat haasteelliseksi erityisesti tilanteet, joissa toimeksiantoa johtava manageri suhtautuu välinpitämättömästi dokumentaation tärkeyteen. Johdon kanssa keskustelut koettiin ristiriitaisena aihealueena. Tilintarkastamisen vanha malli, jossa tilintarkastajan ja johdon väliselle luottamukselle annettiin ehkä liikaakin tilaa oli kokonaiskuvassa tilintarkastuksen laadun kannalta liian luottava. Keskustelujen tärkeys kokonaiskuvassa ja toiminnan ymmärtämisessä koettiin kuitenkin tärkeäksi osaksi tilintarkastusta.

"Se on valitettavaa kun se vanha malli on ollut pitkällekin sitä, että se on luottamukseen perustuva ja dokumentaatio on hyvinkin kevyttä [...] tänä päivänä sähköinen dokumentaatio edellyttää meiltä aika paljon enemmän. Se on liiankin läpinäkyvää ja ongelmia tässä tulee kun budjetit pienenee, hinnat pienenee, mutta dokumentaation vaatimukset kasvaa." H2

"[...] olennainen asia on just se, että miten hyvin ikään kuin tilintarkastaja ymmärtää sitä asiakkaan toimintaa ja bisnestä. Etenkin jos puhutaan vähän isommista yrityksistä niin aina pitäisi olla tilintarkastuksessa mukana johdon kanssa keskustelut, että ymmärtää missä se liiketoiminta menee ja mitä asioita siellä on tapahtunut. Ei pelkästään se että plärätään kirjanpitomateriaalia niin sillä ei saada hyöää laatua tilintarkastukseen vaan se vaatii sen, että me tiedetään mitä yrityksessä on tapahtunut [...] siten pystytään ikään kuin tekemään tällainen oletamus, että miltä sen tilinpäätöksen pitäisi näyttää ja puuttuuko sieltä tilinpäätöksestä jotain vai antaako se vähän ristiriitaisen kuvan sen johdon kertoman kanssa. Tavallaan se on joskus sellainen virhe, että ei ymmärretä sitä, mikä asema näillä keskusteluilla johdon kanssa loppupeleissä on." H3

Tilintarkastajan johtamistaidoilla koettiin haastateltavien mielestä olevan merkittävä rooli laadukkaasti suoritettussa tilintarkastuksessa. Merkittäväksi koettiin tilintarkastajan sosiaaliset taidot: kommunikointi tiimille, firman sisäisesti ja asiakkaalle. Puutteet kommunikoinnissa koettiin vaaraksi tilintarkastuksen laadun kannalta. Toimeksiannoissa, joissa manager ei tarpeeksi ohjaa tiimiä, koettiin olevan selkeä riski sille, että jotain jää huomaamatta.

"Henkilö joka istuu vaan hiljaa jossain eikä kerro mitä tekee niin pahimmassa tapauksessahan me tehdään samoja asioita monta kertaa tai jotain jää katsomatta"
H4

"(johtamistaidot) Erittäin merkittävästi kyllä. Delegointi-aidot, ylipäättään kommunikaatio taidot: miten tulee toimeen asiakkaan kanssa, miten tulee toimeen tiimin kanssa. Ylipäättään kommunikointitaitojen puutteellisuus saattaa vaikuttaa monesti. Mutta ei tälle alalle hakeudu, jos ei pysty työskentelemään tiimeissä." H1

"Mietitään vaikka isompia asiakkaita ja isompia tiimejä niin tavallaankin siinä tulee se että pitää pystyä kommunikoimaan tiimille mitä ne olennaisimmat riskit siellä asiakkaalla on. Mitä siellä voi mennä väärin. Jos se on vaan sitä että nuoremmat vaan menee ja tekee ja se vastuullinen ei kerro mitään, että mihin pitäisi kiinnittää huomiota niin se on iso riskipiste." H3

"[...] aikaisemmin kun ei ole ollut mitään paineita niin sitä on huonommallakin johtamisella päästy hyväänkin lopputulokseen, mutta nyt kun on nää aikapaineet niin nämä vaativat entistä tehokkaampaa suunnittelua, että oikeasti keskitytään oikeisiin asioihin." H2

5.1.2 Tilintarkastajien ominaispiirteet

Koehenkilöinä olleet tilintarkastajat kokivat yhteneväisiksi tilintarkastajien ominaispiirteiksi muun muassa tarkkuuden ja analyttisyyden. Vastauksissa miellettiin tärkeäksi asiakkaan liiketoiminnan ymmärtäminen ja toimintaan liittyvät riskit. Nopeaa ymmärrystä vaaditaan entistä enemmän budjettien ja aikataulujen kiristyessä.

"No kyllä varmasti tarkkuus on se leimallinen piirre. Tälle alalle tuskin hakeutuu jos ei edes jossain määrin pidä numeroista ja ehkä tähän vaaditaan aika yleispätevää osaamista. Ei tarvitse olla mestari missään, mutta täytyy olla kohtuullinen kielitaito, kohtuullinen matemaattinen tausta, mutta ei mitenkään erityisen merkittävä. Täytyy olla ylipäättään sitkeä eikä saa pelätä kovaa työtä" H1

"[...] moni on analyttinen ihminen ja pyritään miettimään asiaa monestakin suunnasta. Ei rynnätä tekemään päätöstä vaan asiaa vähän aika mutustellaan, pilkotaan ja analysoidaan. Totta kai meillä on erilaisia persoonia ja luonteita,

mutta kyllä mä nämä analyttisyyden ja tarkkuuden näkisin aika olennaisiksi hyvin monelle tilintarkastajalle.” H3

”Sosiaaliset taidot on aika tärkeitä. Jos vertaa laskenta-alan töitä niin harva on yhtä sosiaalisia taitoja vaativa kun tämä meidän työ. [...] Tärkeää on havaita ne puutteet ja riskit asiakkaalla nopeasti.” H2

Vastauksissa nostettiin esille myös tilintarkastajan itseluottamus. Tilintarkastajan itseluottamuksen koettiin rakentuvan ammattitaidon lisääntymisen myötä.

”[...] täällä kun riittävän pitkään on niin ainakin se ammatillinen osaaminen näissä fakta-asioissa kasvaa ja sitä kautta uskaltaa hastaa asiakkaalla kokeneempiakin talousihmisiä.” H1

Haastatelluilta kysyttiin miten itseluottamus näkyy heidän jokapäiväisessä työssään.

”Itseluottamus tulee aika paljon varmaan asiakkaille kommunikoidessa. Ja sitten kun tietää asioista niin se tulee asiantuntemuksen kautta.” H2

”Totta kai sitten kun saa sen KHT-tutkinon suoritettua niin se antaa myös semmosen tietynlaisen itseluottamuksen ja tietysti myös asiakkaan silmissä, että ehkä tuo kaveri osaa jotain, kun sillä on paperi, että ehkä se sitten antaa jotain tukea sille omalle osaamiselle. Mutta kyllä se niin faktapohjaista on. Totta kai jos jotkut on hyviä asiakastilanteissa niin se auttaa, mutta kyllä se pohja tulee sieltä faktapohjasta ja sieltä käytännön kokemuksesta, että kyllä se kokemus antaa sitä varmuutta. Itse olen pyrkinyt itseluottamuksen saamiseen, että on hyvä tietopohja ja osaaminen niin voi sitten toimia tuolla asiakkaalla” H1

”Kun annat kertomuksen niin otat moneen asiaan kantaa. Sun täytyy uskoa niihin omiin lausuntoihin ja kannanottoihin. Kyllä minä sanon, että jos sinä tahdot tässä uralla edetä tilintarkastusmaailmassa niin kyllä se tietynlainen itseluottamus on vaatimus. Jos olet kovin varovainen ja epäröit kaikkea asiakkaita ja et oikein uskalla ottaa kantaa, niin kyllä voit olla monessa tiimissä mukana ja vanhempanakin, mutta ei sinun ura täällä etene. Kyllä se vaatii tietyn itseluottamuksen ja uskon omiin kykyihin, jotta sinä voit täällä uralla johonkin edetä.” H3

Toinen suuri teema vastauksissa oli tilintarkastajien sosiaaliset taidot. Haastatteluissa todettiin tilintarkastajien tekevän töitä monesti tiimeissä sekä luonnollisesti asiakasyrityksen henkilökunnan kanssa. Sosiaaliset taidot korostuivat koehenkilöiden mukaan erityisesti urallaan edenneiden tilintarkastajien tapauksessa. Koehenkilöt kokivat, että uran edetessä on otettava enemmän myynnillistä vastuuta.

"Kyllä minä ehkä sanoisin, että mitä ylemmäs tätä pyramidia mennään sitä enemmän korostuu tällaiset ihmissuhdetaidot ja johtamistaidot. Ja ehkä tällainen markkinoinnillinen ote korostuu siellä korkeammalla. Perustasolla pärjää ihan hyvin tällaisella priikka-työlläkin. Eli ei tarvi sillä tavalla olla mitenkään markkinointihenkinen, mutta se korostuu myöhemmin." H1

Haastatelluilta kysyttiin myös, kokivatko he, että urallaan pitkään toimineiden tilintarkastajien ominaispiirteet eroavat jollain tavalla vasta hiljattain akkreditoitinsa saaneista. Vastauksissa tuli esille teemat kuten korostunut varovaisuus lausunnoissa nuoremmilla, laveampi osaaminen vanhemmilla sekä itsevarmuus. Viimeisin edeltäneistä koettiin osin olevan aikaa myöden kasaantuneen ammattitaidon kypsyttämää.

"Sellainen tulee mieleen, jos miettii vanhempaa KHT polvea ja nuorempaa polvea, niin jotkut nuoret on tietyllä tapaa varovaisempia. Moni tietyllä tavalla ilmaiseekin sen, että ei haluaisi hiroeästi antaa kertomuksia vaan pikemminkin olla manageri tiimeissä ja näin. [...] Tietyllä tavalla se varmasti pohjautuu tällaiseen varovaisuuteen, että ehkä on jopa vähän liikaa peloteltu ihmisiä ja varovaisuus on tullut tällaiseksi ominaispiirteeksi. [...] Huomaa, että nykyään tuoreetkin KHT:t ovat ehkä putkikatseisia, että se on se kirjanpito ja tilinpäätös minkä he osaa, mutta sitten kun mennään sinne sivualeille verotukseen, juridiikkaan ja yleiseen talousalueen konsultointiin niin se ei oo ehkä enää nykyään siinä mielessä vahvuus, mikä näillä vanhoilla oli. Ehkä näillä vanhoilla oli se vahvuus et oli tavattoman laaja se alue mistä tiedetään ja mitä osataan" H3

"Kyllä mä ehkä sanoisin, että mitä ylemmäs tätä pyramidia mennään, sitä enemmän korostuu tällaiset ihmissuhdetaidot ja johtamistaidot" H1

5.1.3 Tilintarkastajan työssään ottama riski

Koehenkilöiden mukaan tilintarkastaja joutuu ajoittain ottamaan työssään riskiä, mutta vastauksissa oli pääosin kahta erilaista näkemystä riskistä: tiedostettua ja tiedostamatonta riskinottoa.

Vastauksissa huomioitiin työmäärän aiheuttama riski jossa kaikkea ei välttämättä tule tarkastetuksi suuren työmäärän takia. Vastauksissa yhdistettiin tilintarkastuksen laatu ja lopputulos monesti käytettävissä olevaan aikaan. Kun on riittävästi aikaa keskittyä yhteen tilintarkastukseen on myös työn laatu parempi. Jos tilintarkastajalla on lukuisia asiakkaita joiden tilinpäätöksen tarkastus on samaan aikaan, on ilmeisenä riskinä, että yksittäisen asiakkaan asioihin ei ehdi perehtyä tarpeeksi tunnistamaan toimintaan liittyvä riski tai mahdollinen puute tilinpäätöksessä.

"Kyllä minä luulen, että osa varmaan ottaa riskiä. Toiset enemmän toiset vähemmän. [...] Vaikka olisi millaiset check-listat niin ihminen on erehtyväinen ja

voi olla, että joku asia on vaan jäänyt huomaamatta. Onko se sitten ollut nimenomaan sitä, että on otettu riskiä vai jätetty vaan tarkastamatta.” H2

Toinen vastauksissa esille noussut asia tilintarkastajan ottamaan riskiin liittyen oli tiedostettu riski. Tällöin poiketaan tilintarkastuksen perustehtävästä eli puolueettoman ja luotettavan tiedon tarjoamisesta. Tässä tapauksessa tilintarkastuskertomus annetaan asiakkaan kannalta suosiollisemmassa muodossa asiakassuhteen säilyttämisen vuoksi. Tilintarkastuksen laadusta poiketaan siis tilintarkastajan oman edun takia.

”Yleensähan tavataan ajatella, että tänne hakeutuu ihmisiä jotka ovat luonteeltaan enemmän riskinkarttasia. [...] Ehkä se voisi liittyä siihen, että ottaa enemmän töitä mitä pystyy hallitsemaan. [...] Totta kai jos halutaan asiakasta miellyttää voidaan ottaa riskiä siinä, että suositetaan enemmän asiakassuhdetta ja annetaan kertomus ehkä loivempaan kuin se muuten olisi. Näin asiakassuhde ja laatu voi olla vähän ristiriitaisia tavoitteita, vaikka näin ei ehkä saisi olla.” H1

”Tämä oli ikuisuuskyseminen. Tullaan ehkä siihen, mikä asia tilinpäätöksessä on olennainen ja mikä epäolennainen ja tästä on sataa ja tuhatta eri kantaa. Toiset on todella sallivia ja epäpuhtaan kertomuksen antamisella saa olla tosi rumia ja hankalia asioita tilinpäätöksessä ja toiset on ääripäässä sellaisia, että jos sulla on pieni muodollisuus väärin tilinpäätöksessä niin annetaan mukautettu kertomus. Jos siellä tilinpäätöksessä tai hallinnossa on joku epäselvä seikka niin silloin se pitäisi ottaa kertomukseen. Se on kuitenkin tämän työn ydinjuttu miksi tätä tehdään. Jos mietitää, että tilinpäätös on väärin ja halutaan vaan asiakasta miellyttää ja antaa kertomus niin silloin voidaan miettiä voidaanko tällaista tilintarkastusinstituutiota tarvita. Jos sitä sääntöä ei pysty noudattamaan niin ei kannata alaa edes harkita. Huomaa, etenkin kokeneemmat tilintarkastajat ne aina korostaa ja miettii sitä, miksi tilintarkastusinstituutio on olemassa. Se on sen takia, että me annetaan lausuma tilinpäätöksestä, kirjanpidosta, hallinnosta.” H3

Tilintarkastajat näkivät riskin työssään vaihtelevasti. Jotkut haastatelluista kokivat riskinsietokykynsä pieneksi, kun taas toiset pitivät sitä luonnollisena ammattiin liittyvänä asiana. Riskinsietokyky vaihteli koehenkilöstä toiseen, mutta kaikki silti kokivat sietävänsä riskiä työssään päivittäin ja että tuohon tottuu.

”Periaatteessahan kun sä annat tilintarkastuskertomuksen, sinä lausut ja vaakuutat aika monesta isosta asiasta samalla. Tavallaan meillä ei voi ikinä olla 100 prosentista varmuutta, että asiat on kunnossa. Tietyllä tavalla tämä on sellaista olennaisuus tarkastusta, että me ei voida koskaan olla pomminvarmoja, että joku asia on täysin oikein ja tässä tulee tietyllä tavalla se riskinsietokyky, että aina kun sinä annat kertomuksen ja lausuntoja, todistuksia niin sinä annat aika painavia lausuntoja sen yhteydessä, jotka otetaan monessakin suunnassa aika vakavasti. Jos sinä et sellaista riskiä pysty kantamaan, niin sitten sinä olet väärällä alalla. Minun mielestäni siinä se kaikkein parhaiten tulee esiin.” H3

"Tällaisen epävarmuuden? Sen kanssa pitää päivittäin elää. Täydellistä työtä ei voida tehdä ja täytyy tehdä valintoja päivittäin pienempiä ja suurempia valintoja koko ajan. Kiire on kova ja kunnolla ei ehdi dokumentoida asioita ja sellaista pientä epävarmuutta on, että kyllä sen kanssa pitää pystyä elämään. Näin mä sanoisin." H1

5.1.4 Tilintarkastajan vaikutus koettuun tilintarkastuksen laatuun

Yksittäisen tilintarkastajan vaikutus koettuun tilintarkastuksen laatuun vastausten mukaan riippui tiimin koosta, sen osaamistasosta ja tarkastajan asemasta. Tarkastajan johtamistaidoilla koettiin myös olevan merkitystä laatuun varsinkin isommissa toimeksiannoissa. Yksittäisen tilintarkastajan merkitys tilintarkastuksen laatuun koettiin osaltaan merkittäväksi erityisesti silloin, kun tilintarkastaja saa koota osaamistasoltaan mieluisan tiimin toimeksiannon tarkastukseen. Tarkastajan valitessa kokeneempia ja osaavampia suorittavan työn tekijöitä voidaan olettaa, että tilintarkastuksen laatu on korkeampi kuin kokemattomimmilla tarkastajilla.

"Kyllä mun mielestä on. Tietysti pienemmässä toimeksiannossa on isompi se merkitys. Se on ryhmätyötä ja jokainen tekee osuutensa ja joskus se voi olla, että yksittäinen henkilö paikkaa muitakin." H2

Vastauksissa esille nousi myös johtavan tilintarkastajan vaatima dokumentoinnin tason vaikutus tilintarkastuksen laatuun. Tällä haastateltava tarkoitti vastuullisen tilintarkastajan näkemystä dokumentoinnin tärkeydestä ja kuinka tuo näkemys heijastuu alaspäin tilintarkastustiimin nuorempiin jäseniin. Jos vastuullinen tilintarkastaja ei ole täsmällinen dokumentoija valuu tuo näkemys toimeksiannon muihinkin jäseniin ja dokumentointi voi näin olla heikompa kuin se olisi toisella päävastuullisen tilintarkastajan tapauksessa.

"Se vähän riippuu asemastakin tässä tiimissä. Mitä korkeammalla henkilö on tiimissä niin, tarkastustulos on aika paljon hänen näköisensä, eli niin kun jos ylätasolla ei välitetä dokumentoinnista, niin kyllä se myös heijastuu alaspäin. Tarvitaan aika vahvoja alaisia, jos pystytään sitten tavallaan ohittamaan tämän partnerin mielipiteen. Mitä ylempänä henkilö on sitä enemmän tällä on vaikutusta siihen, koska hän pystyy myös valitsemaan ihmiset siihen tiimiin, ainakin hyvin usein. Niin sanoisin, että yksittäisellä tarkastajalla on vaikutusta siihen lopputulokseen huomattavastikin." H1

Tilintarkastajan johtamistaidoilla katsottiin myös olevan oleellinen merkitys tilintarkastuksen laadun rakentumisen kannalta: miten tilintarkastaja motivoi tiimin, jakaa tehtävät ja valvoo tarkastuksen suorittamista.

"Ne vaikuttaa paljon. Miten motivoit tiimin ja jaat työt. Koska vastuulliset eivät tee niin paljon sitä tarkastustyötä vaan jakavat työt. Sinun täytyy varmistaa,

että kaikki on tullut tehdyksi ja ohjeistaa ihmiset, että kaikki tehdään tietyn ajan sisällä koskiinä on kuitenkin tilintarkastajalla oma maine kyseessä. Ja toisaalta-han taas meillä talon sisällähän etenijät on esimiehiä nuoremmille tarkastajille, että siinäkin sinun tarvitsee johtaa alaisiasi.”H4

Haastateltuja pyydettiin myös kuvailemaan omaa suhtautumistaan tilintarkastuksen laatuun ja miten se näkyy heidän jokapäiväisessä työssään.

”Jokainen tilinpäätös mistä antaa kertomuksen, olkoon kuinka pieni tahansa, niin lukee ajatuksella läpi. Ja siten tietenkin esittää niitä kysymyksiä tiimeille, jos siellä on jotain sellaisia kohtia mitkä selvästi pistää silmään tai on puutteellisia. Jos vastaukset on vähän puutteellisia niin yleensä tarvitsee tarkastaa vähän enemmän ja ei oo tehty riittävästi tarkastustoimenpiteitä. Sitten kun mennään suurempaan asiakasluokkaan niin kyllä se näkyy siinä, että miten minä käyn sitä dokumentaatiota läpi, miten usein tapaan johtoa. Miten usein minä käyn tällaisia keskusteluja johdon kanssa, että mitä on tapahtunut. Eli tällainen ajankäyttö johdon kanssa talousjohdon tapaamisiin ja dokumentaation läpikäynti ikään kuin tilinpäätösten lukeminen aina ajatuksella läpi. Näen, että nämä on sellaisia laadun osatekijöitä ja monesti, kun sitä osaamista kanssa ker-tyy niin huomaa, että sieltä alkaa poimia sellaisia yksityiskohtia, mistä sitten esittää kysymyksiä tiimille.” H3

”Minulla näkyy aika paljon, kun minä koulutan. Olen mukana kehittämässä toimintaa. [...] Totta kai omat toimeksiannot, missä minä olen mukana ja tänän vuonna erityisesti olen pyrkinyt siihen, että se dokumentaatio olisi mahdollisimman paljon ajantasaista. [...] Painottaa, että tärkeimmistä asioista olisi dokumentaatio. Tarkoitus ei ole kuitenkaan tehdä aivan täydellistä työtä ja ei sitä ole mahdollista saada, mutta tulisi edes ne tärkeimmät asiat dokumentoitua hyvin.” H2

5.2 Ominaisuuspiirteiden vaikutus uralla etenemiseen

5.2.1 Uralla eteneminen organisaation sisällä

Tilintarkastajan uralla etenemisen koettiin olevan seurausta monista asioista. Koehenkilöiden vastauksissa korostuivat sekä substanssiosaaminen, sosiaaliset taidot kuin jotkin ominaispiirteetkin.

”[...] kaikilla se itseluottamus näkyy, että hirveen epävarmat tyypit ei kyllä etene. Tietyllä tavalla ne on aika perusvarmoja tyyppejä jotka etenee. Ja ehkä myös se mikä näkyy on kun tää on hyvin sosiaalista työtä ja sun pitää olla uskottava ja vakuuttava asiakkaalla ja sisäisesti. [...] Tällaiset on isoja plussia ja monesti täällä pitkälle edenneestä ihmisestä näkee, että ne osaa esiintyä hyvin

niin asiakkaalla kuin sisäisesti. Tietysti sosiaalinen lahjakkuus, että tulee monentyyppisten ihmisten kanssa toimeen. Tietysti jos sinulla on jatkuvasti kinaa jonkun asiakkaan kanssa tai sisäisesti kinaa jonkun kanssa, niin kyllä yleensä käy niin, että tällaiset ihmiset tippuu matkan varrella pois. Pitää olla sosiaalisesti lahjakas siinä mielessä, että tulee toimeen erilaisten persoonien kanssa ja ymmärtää, että ihmisillä on erilaisia tapoja tehdä töitä, että tällainen sosiaalinen älykkyys perustuu myös siihen, että ei liikaa kritisoi ihmisiä ympärillä.” H3

”Kaikilla on varmasti erittäin hyvä substanssiosaaminen, mutta kyllä mä sanoisin että se erottava tekijä on ehkä johtajaominaisuudet ja tällaiset. Täytyy olla aika ulospäinsuuntautunut ja markkinointihenkinen tyyppi. Se, joka pystyy yhdistämään sen tähän substanssiosaamiseen niin niitä on varmaan aika vähän. Ne ketkä pystyy nämä molemmat yhdistämään niin ehkä ne pystyy nousemaan sitten tuonne ylemmäs.” H1 *Kyllä kaikki on aika työteliäitä olleet heti alusta lähtien. Tekee pitkää päivää ja ei pelkää ottaa vastuuta. Ylipäätään on aika kyvykkäitä ne ketkä pääsee ekalla tentistä läpi.” H1*

”Kyllä semmonen sosiaalisuus ja paineensietokyky. Paineensietokyky pitää olla aika hyvä. Pitää tykätä tästä työstä. Tää on kuitenkin niin monipuolista ja haastavaa siinä, että tämä on tosi vaihtelevaa ja pitää omaksua tosi nopeasti uusia asioita. Ja pystyä sillä tavalla tunnistamaan ne oleelliset asiat. Mutta kyllä yllättävän pikkutarkkojakin on edennyt. Kyllä yleensä se, että pystyy olennaisuuksia hahmottamaan ja isoja asioita. Ne on edenny pitkällekin, mutta kai ne tekee pitkää päivääkin sitten.” H2

”Sosiaalisuus. Koen koska sun täytyy luoda verkostoja myös talon sisällä. Jos kukaan ei tiedä susta mitään, niin miten ne voi tietää, että sä oot hyvä tai miten pääset minnekään.” H4

Ominaispiirteistä koehenkilöiden vastauksissa esiin nousi johtamisominaisuudet, sosiaalisuus ja markkinointihenkinisyys. Johtamisominaisuuksien koettiin olevan vastauksissa myös tilintarkastuksen laatuun hyvin oleellisesti liittyvä seikka.

Vastauksissa korostui tilintarkastajan kognitiivisiin kykyihin liittyvät ominaisuudet, kuten omaksuminen ja muisti.

”Omaksuminen ja muisti hirveän nopeita. Työssä pitää olla tehokas. Nämä korostuvat. Ennen ehkä on pystynyt etenemään toisaalta helpomminkin, että nyt on paljon enemmän porukkaa ja on tullut tämä eAudit ja sähköinen maailma. Jokaisesta dokumentaatiosta ja paljon nopeammin jälki. Ennen on ehkä erilaisilla ominaisuuksilla päässyt pitkälle. Nyt ehkä se työn tehokkuus ja miten sen ajan pystyy hallitsemaan on tärkeitä. Ennenhän tämä oli rauhallisempaa tämä homma.” H2

”Kaikilla on varmasti hyvä substanssiosaaminen, mutta kyllä mä sanoisin, että se erottava tekijä on johtajaominaisuudet. Täytyy olla ulospäinsuuntautunut ja markkinahenkinen, tyyppi joka pystyy yhdistämään sen tähän substanssiosaamiseen niin niitä on varmaan aika vähän.” H1

Haastatelluilta kysyttiin myös, ovatko he huomanneet yhteisiä ominaispiirteitä niillä tilintarkastajilla, jotka ovat edenneet urallaan nopeasti talon sisällä.

"Kyllä kaikki on aika työteliäitä olleet heti alusta lähtien. Tekee pitkää päivää ja ei pelkää ottaa vastuuta. Ylipäättään on aika kyvykkäitä ne ketkä pääsee ekalla tentistä läpi." H1

"Tavoitteellisuus on ensimmäinen, mutta kyllä minä näen, että sellaiset ihmiset kenellä on halu niihin omiin asiakkaisiin heti sen jälkeen kun ne kirjaimet on saanu, kun taas sitten semmoset jotka haluaa olla jonkun tiimin jäseniä eikä halua asiakasvastaaviksi. Kyllä minä näen, että ne henkilöt, joilla on ne tavoitteet olemassa ja haluaa edetä urallaan ja haluaa omia asiakkaita ja pystyvät mieltämään missä he viiden vuoden päästä haluavat olla. Kyllä he ovat kuitenkin niitä, jotka etenevät. Sitten on se porukka, joka ei oikein tiedä miten homma etenee niin yleensä se porukka jää kans sinne tasolle." H3

"Itsevarmuus on ihan hirveän tärkeää. Jos nämä pidemmälle edenneet ihmiset eivät itsekään ole ihan varmoja mitä ne sanovat, niin sen alla olevan tiimin on hirveen vaikeaa ottaa se asia uskottavasti vastaan. Kunnianhimo on yksi kanssa semmonen (ominaispiirre)." H4

Haastateltavilta kysyttiin erityisesti, miksi johtamistaidoilla on talon sisäisen uran etenemisen kannalta merkitystä.

"Perus asiakastyön ja tiimin johtamisesta ihan perusmuodossaan ja sitä kautta kans määräytyy miten ne asiakkaat on hoidettu. [...] ja kyllä minä yhdistän johtamistaidot siihen, että sinä pystyt motivoimaan ihmisiä ympärilläsi ja hoitamaan asiakkaita ja asioita hyvin. Se näkyy yleensä hyvin laajasti täällä, mikä tuo nostetta sinulle. Minun mielestä se liittyy suhteisiin työkavereiden kanssa ja sitten asiakassuhteisiin, miten niitä johdetään. Kyllä se tulee vähän joka puolelta esiin se johtamistaito, ja kyllä se sisäisesti näkyy se motivointi ja se pystytkö pitämään yllä hyvää henkeä." H3

"Jos ei pysty delegoimaan eikä pysty olemaan millään tavalla uskottava siinä tiimissä, niin tuota kyllä se vaikuttaa jossain vaiheessa. Tulee seinä vastaan ja urakehitys tyssää." H1

"Jos on hirveän hyvä johtamaan niin sinä varmaan pystyt isompiin, jos sä johdat pienempiä niin kai sä voit päästä isoihin tarkastusryhmiin. Kuka sitä haluaa-kaan." H2

5.2.2 Ominaispiirteiden vaikutus alan vaihtoon

Haastatelluilta kysyttiin myös heidän näkemyksistään mahdollisiin yhteneväisiin ominaispiirteisiin niiden välillä, jotka ovat päättäneet vaihtaa tilintarkastuksen alalta pois muihin tehtäviin.

”En osaa oikein sanoa. Meiltä on välillä lopettanut yllättäviäkin henkilöitä, joista olisin kuvitellut, että heillä olisi ollut tulevaisuutta, mutta sitten tää on ehkä raskasta. [...] Sehän on se palkkauskkin voi olla, että lähdet sinne pöydän toiselle puolelle. Meitä on kuitenkin täällä niin paljon, meitä joilla on korkeakoulututkinto. Jossain pelkästään jo se tarkoittaa, että palkkaus nousee. Mutta en minä osaa sanoa miksi jotkut ei tykkää, ehkä tämä työ on niin vaihtelevaa ja osa ei ole ehkä niin tarpeeksi sosiaalisia, että se voi olla este.” H2

”Onko jotain tiettyä piirrettä. Ei ole hirveän helppo tehdä sellaista erittelyä, että olisiko heillä jotain samanlaista luonteessa. Minun mielestäni se on enemmän kysymys siitä, että on tehty tilintarkastustehtäviä melkoisen pitkään niin sitten alkaa kyllästyttämään ja halutaan muutosta. Minä näen sen muutoshalukkuuden liittyvänä.” H3

”Näitä on ollut aika erilaisiakin tyyppejä, mutta sanoisin että viimeinen palotästä kirjanpidosta on monelta puuttunut. Kyllä siihen vaatii tietyn hulluuden, että tuon tentin jaksaa käydä läpi ja muuta. Ehkä se, että sellainen mielenkiinto näihin asioihin ei ole ollut riittävä. Ne ihmiset ketkä on vaihtaneet ovat olleet kyllä niin erilaisia, että en kyllä näe, että mitään tiettyä persoonatyyppiä olisi lähtenyt.” H1

Haastatellut eivät suoraan pystyneet erittelemään ominaispiirteitä, joita he olisivat havainneet alaa vaihtaneilla olleen. Syiksi epäiltiin niin alan alati kasvavia paineita kuin virheellistä ammatinvalintaakin.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

6.1 Tilintarkastajien näkemykset laadusta

Haastateltujen tilintarkastusalan ammattilaisten näkemyksissä tilintarkastuksen laadusta oli huomattavissa alan tiukentunut sääntely. Kaikki haastatellut nostivat dokumentoinnin roolin hyvin tärkeäksi osaksi tilintarkastusta. Vaatimukset koskien dokumentaatiota koettiin myös suurimmaksi alaa kohdanneeksi muutokseksi alalla viime vuosikymmeninä.

Haastatellut kertoivat kuinka aiemmasta keskusteluihin ja luottamukseen perustuneesta tilintarkastuksesta on siirrytty kohti täydellistä dokumentaatiota. Aiemmin keskustelut johdon kanssa ja kahden välinen luottamus yhdistettynä tilinpäätöksen oikeellisuuden tarkastamiseen olivat laadukkaaksi koetun tilintarkastuksen ytimessä. Vaikka tilintarkastusprosessin siirtyminen pois kahden välisestä luottamuksesta tilintarkastajan ja yrityksen johdon välillä onkin ollut alan trendi, silti PCAOB:kin huomioi johdon kanssa käytävien keskustelujen roolin tilintarkastuksessa. (PCAOB, 2013, 8.)

Tehtyjen haastattelujen perusteella laadukkaasti suoritettu tilintarkastus on asioiden johtamista kirjanpitoon, kirjanpidon oikeellisuutta ja tämän oikeellisuuden tarkastamisen dokumentaatiota. Tilintarkastuksen laadukas suorittaminen tarkoittaa lisäksi tarkastustyön asianmukaista raportointia.

Yhdeksi laadukkaasti suoritettujen tilintarkastuksen arvioinnin muutokseen johtaneista syistä on koettu olleen alan sisäinen sääntely. Haastatellut tilintarkastajat näkivät dokumentoinnin olevan olennaisin laadukkaan tilintarkastuksen piirre. Haastateltujen vastaukset olivat linjassa esimerkiksi Christensenin ym. (2013) tutkimuksen tulosten kanssa, jossa tarkasteltiin tilintarkastajien ja sijoittajien näkemyksiä tilintarkastuksen laatuun vaikuttavista asioista.

Lainsäätäjien viime vuosien halu tiukentaa alaa koskevia lakeja ja säännöksiä on ollut odotettua, mutta haastatellut kokivat kuitenkin, että tilintarkastusalan asettamat omat standardit ovat olleet merkittävämmässä asemassa johtamassa tilintarkastusta nykyiseen malliin. Haastatellut kokivat, että alan omat standardit ovat joustavampia ja nopeampia reagoimaan haluttuihin muutoksiin, kuin kankeat valtioiden ja yhteisöjen asettamat lait ja asetukset. Vastauksissa kävi ilmi kuinka haastatellut pitivät valtioiden lakeja ja asetuksia hitaina ja kankeina reagoimaan tilintarkastuksen muutostarpeisiin.

Haastatellut kertoivat pyrkivänsä laadukkaasti suoritettuun tilintarkastukseen käyttämällä apunaan teknologiaa, olemalla ajallisesti tehokkaita, pyrkimyksellä ymmärtää asiakkaan liiketoimintaa sekä dokumentoimalla riittävällä tasolla suorittamansa tilintarkastuksen. Haastatellut kokivat painetta alan kilpailun mukanaan tuomista asioista. Kilpailutetun tilintarkastuksen hinnan koettiin vaikuttavan tarkastukseen varatun ajan mahdollisimman tehokkaaseen käyttöön, mikä asettaa paineita suorittamaan tarvittavat tarkastustoimenpiteet riittävällä dokumentaation tasolla.

Haastatellut kokivat myös, että teknologian mukanaan tuoma dokumentaation nopea läpikäynti on johtanut dokumentaation määrän moninkertaistumiseen. Oman haasteensa työhön tuovat sähköiset dokumentoinnin ja tarkastuksen välineet, jotka nykyään ohjaavat tarkastusta oikeaan suuntaan. Haastatellut tilintarkastusalan ammattilaiset kokivat osaltaan ongelmalliseksi määritelmänriittävän dokumentoinnin tasosta. Alan sääntelijöiden luomat vaatimukset yhdistettynä rajallisiin aika- ja henkilöresursseihin aiheuttavat haastateltavien mukaan monesta suunnasta tulevaa paineen, jonka vaatimukseen on asianmukaisesti vastattava.

6.2 Tilintarkastajan vaikutus laadukkaasti suoritettuun tilintarkastukseen

Kaikki haastatellut kokivat tilintarkastuksen laadun olevan keskeisesti riippuvainen yksittäisestä tilintarkastajasta. Yksittäisen tilintarkastajan vaikutus tarkastuksen laatuun koettiin näkyvän erityisesti dokumentaation tasosta ja täydellisyydestä. Tilintarkastajat itse kokivat pystyvänsä eniten vaikuttamaan tilintarkastuksen laatuun suunnittelulla, tehokkaalla ajankäytöllä ja ammattitaidolla. Alan erikoisosaamisen positiivinen vaikutus laatuun on huomattu aiemmin myös Zernin (2012) tutkimuksessa. Itsevarmuus, tarkkuus, täsmällisyys, sitkeys ja johtamistaidot koettiin myös laadukkaasti suoritettun tilintarkastuksen rakennuspalikoiksi. Tilintarkastuksen lopputuote, tilintarkastuskertomus, koettiin myös henkilöstä riippuvaiseksi tiukkoine tai laimeine kannanottoineen. Saman havainnon tekivät Gul ym. (2013) tekemässään tutkimuksessa, jossa havaittiin tilintarkastajan taustan vaikuttavan tilintarkastuskertomuksessa esitettyjen asioiden sävyyn.

Merkittävin vaikutus tilintarkastuksen laatuun yksittäisellä tilintarkastajalla koettiin olevan dokumentoinnin kautta. Haastatellut eivät kokeneet, että tarkastuskohteen koolla olisi sinällään merkitystä. Pienemmissä tilintarkastuskohteissa yksittäisellä tilintarkastajalla on luonnollisesti merkittävämpi rooli dokumentaation kasaamisessa, mutta haastatellut tunnistivat myös suuremmissa toimeksiannoissa yksittäisen tilintarkastajan vaikutuksen tilintarkastuksen laatuun.

Partner- tai manager-tason tilintarkastajan näkemys ja tämän osoittaman kiinnostus dokumentaatiota kohtaan koettiin määrittäväksi tilintarkastuksen laatua muokkaavaksi tekijäksi myös suuremmissa toimeksiannoissa. Vaikka korkeamman asematason tilintarkastaja harvoin osallistuu varsinaiseen tilintarkastukseen, juontuu tämän näkemys tilintarkastusdokumentaation tärkeydestä myös hänen alapuolellaan oleviin nuorempiin tilintarkastajiin. Haastatellut kokivat, että jos korkean asematason tilintarkastaja ei painota dokumentaation roolia osana tilintarkastusta ei tuohon kiinnitetä niin paljoa huomiota, kuin tarkastuksessa, jossa manager pitää dokumentaatiota tärkeänä. Johtavassa asemassa oleva tilintarkastaja myös monesti valitsee haluamansa tiimin toimeksiantoon,

joten harkituilla henkilövalinnoilla hän voi jo tällöin ohjata tarkastusta haluaansa suuntaan. Samankaltaisia tuloksia on saatu muun muassa Francisin (2011) tutkimuksessa, jonka tulosten mukaan tilintarkastuksen laatu perustuu valittuihin tuotantopanoksiin. Tutkimuksen mukaan toimeksiantoon valitut tilintarkastajat sekä yrityksen arvot ja toimintatavat ovat laadun syntytekijöitä. (Francis, 2011, 136-137.) Toisaalta tuloksia voidaan verrata myös Knechelin (2013[C]) tutkimukseen, jossa havaittiin tilintarkastajan raportointitavan olevan yhteneväinen tämän koko asiakaskentässä ja eri ajanjaksoilla.

Tilintarkastajien ominaispiirteistä tärkeiksi tilintarkastuksen laatuun vaikuttaviksi tekijöiksi koettiin erityisesti johtamistaidot ja itsevarmuus.

Haastatellut kokivat, että tilintarkastajan johtamistaidot korostuvat erityisesti suuremmissa toimeksiannoissa. Toimeksiannon manager tai partner ei merkittävästi osallistu tilintarkastuksen toteutukseen, joten hänen johtamistaitonsa nousevat tärkeään asemaan osana tilintarkastuksen laadun syntymistä. Hyvin ohjeistettu ja tarvittaessa apua saava tiimi on toimeksiannoissa ensiarvoisen tärkeä. Haastatellut kokivat, että johtavan tilintarkastajan huoleton suhtautuminen tiimin ohjeistamiseen ja tarkastuksen koordinointiin voi johtaa asioiden tehottomaan suorittamiseen: tehdään samoja asioita, jotain jää tarkastamatta tai dokumentaatio on puutteellista. Tilintarkastajan johtamistaitojen merkitys nousi esille myös Pritchardin (2006) tutkimuksessa, jossa havaittiin että tilintarkastajan tunnistaessa tilinpäätöksen olennaiset asiat. Näin siitäkin huolimatta, että vaikka joitain osa-alueita jätettäisiin pienemmälle huomiolle, on tarkastuksen kokonaislaadun kannalta parempi, kuin jakaa huomioita tasaisesti tilinpäätöksen eri osa-alueille. (Pritchard, 2006.) Tilintarkastajilta johtamistaitoja lähtökohtaisesti olettaa löytyvän myös Institute of Chartered Accountants In Australia (2009) ja PCAOB (2013), jonka mukaan vastuunalaisen tilintarkastajan johtaman tiimin tehtävänä on helpottaa johtavan tilintarkastajan työtaakkaa keräämällä tilintarkastusevidenssiä. (Institute of Chartered Accountants in Australia, 2009, 15; PCAOB, 2013, 29.)

Samoin kuten tilintarkastuksen laadun käsitteen määrittelyssä, myös johtamistaitojen merkityksen koettiin muuttuneen pidemmällä aikavälillä tarkasteltuna. Dokumentaation korostuneet vaatimukset on asettanut tilintarkastajan johtamistaidot entistä tärkeämpään asemaan osana laadukkaasti suoritettua tilintarkastusta. Tilintarkastuksen laadun kannalta tutkimuksissa on saatu silti myös toisenlaisia tuloksia. Ernstbergerin ym. (2012) tutkimuksessa havaittiin, että johtamistaidoilla ei ole tilintarkastuksen laatuun vaikutusta, toisin kuin teknisellä osaamisella, joka nostaa sitä.

Haastattelussa kävi ilmi myös eri tilintarkastajien erilaiset lähestymistavat tilintarkastuskertomukseen. Siinä missä toiset tilintarkastajat välttivät epätoivotuina pidettyjen asioiden kirjoittamista kertomukseen, toiset taas saattavat tehdä näin verrattain pienistäkin seikoista. Samankaltaiseen lopputulokseen pääsivät tutkimuksessaan myös Knechel ym. (2013[C]), jotka havaitsivat tilintarkastajan alttiuden antaa tiukkoja lausuntoja olevan muuttumaton tämän asiakasportfoliossa ja eri ajanjaksoilla. Tuloksia voidaan pitää yhtenevinä lisäksi Chin ja Chinin (2011) tutkimuksen kanssa.

Haastatelluilta kysyttiin lisäksi kokevatko he olevansa rutiinityöntekijöitä vai ongelmanratkaisijoita. Vastauksista kävi ilmi osaltaan haastateltujen erilaiset vaiheet uralla sekä oman asiakasportfolion vaikutus. Toiset perustelivat näkemystään työstään rutiininomaisena sillä, että asiakkaat ja sitä myöden myös ongelmat ja asiat pysyvät vuodesta toiseen paljolti samankaltaisina. Tämä on heidän mukaansa johtanut työtehtävien rutinoitumiseen. Puolet haastatelluista taas olivat vahvasti sitä mieltä, että he ovat ongelmanratkaisijoita. He kokivat, että koko ammatin ydin on ongelmien selvittämisessä ja ratkaisujen löytämisessä asiakkaiden ongelmiin.

6.3 Tilintarkastajan ominaispiirteiden vaikutus uralla etenemiseen ja alan vaihtamiseen

Tilintarkastajilta kysyttiin lisäksi heidän mielipidettä siihen, onko tilintarkastajan ominaispiirteillä merkitystä tämän uran etenemisen kannalta ja onko havaittavissa joitain yhteneväisiä ominaispiirteitä niiden tilintarkastajien kesken, jotka ovat päättäneet vaihtaa alaa.

Haastateltujen vastauksissa selkeästi tärkein uraan vaikuttava seikka oli tilintarkastajan sosiaalisten taitojen taso. Kyky toimia tiimissä, verkostoituminen organisaation sisäisesti ja ulkoisesti sekä hyvän ilmapiirin ylläpitäminen koettiin kaikki tilintarkastajan uran kehityksen kannalta tärkeimmiksi ominaispiirteiksi. Haastatellut nostivat esille tilintarkastajana toimimisen mahdollisuuden sellaisilla henkilöillä, jotka eivät halua tai kykene työskentelemään tiimeissä. Epäsosiaaliset henkilöt voivat aikaa myöden jäädä tiimien ulkopuolelle, kun huomataan että he eivät kykene toimimaan toisten tilintarkastajien seurassa.

Sosiaaliset taidot nousevat esille myös tilintarkastajan verkostoitumisen vaivattomuudessa. Toimeksiantoihin mukaan pääseminen edellyttää monesti, että henkilö tunnetaan entuudestaan. Suurissa tilintarkastusorganisaatioissa, kuten Big 4 -organisaatioissa, joissa toimistoissa saattaa työskennellä satoja ihmisiä eri ryhmissä on sisäinen verkostoituminen erityisen tärkeää. Yksi sosiaaliin taitoihin liittyvä tekijä on myös hyvän työilmapiirin ylläpitäminen. Mikäli joku puhuu toisista negatiivisia asioita ja ei muutenkaan tule muiden kanssa toimeen, on todennäköistä, että hänen urakehityksensä on hitaampaa kuin muilla.

Haastateltujen vastauksissa tuli uralla etenemisen vauhdittajana esiin myös kyky myydä. Markkinointiosaaminen koettiin olevan tilintarkastajien sosiaaliseen osaamiseen verrattavissa oleva hyve, jonka koettiin vievän eteenpäin organisaatiossa. Samankaltaiseen tulokseen ovat tutkimuksessaan päässeet Carter & Spence (2014), jotka havaitsivat, että tilintarkastusorganisaatiossa partneriksi päästäkseen täytyy osata tuottaa pääomaa sekä verkostoitua talon sisällä. Carter ja Spence havaitsivat, että tilintarkastajalta vaaditut kyvyt vaihtuvat uran alkuvaiheen tilintarkastuksen teknisestä suorittamisesta pääomaa tuottavampaan rooliin sitä mukaan, mitä pidemmälle ura etenee. Partneriksi päästäkseen myös

sosiaalisilla ja kielellisillä kyvyillä on korostunut merkitys. (Carter & Spence, 2014.)

Tilintarkastajien ominaispiirteistä haastateltujen vastauksissa esille nousivat muisti ja analyttinen kyvykkyys. Useiden samanaikaisten työtehtävien ja tiukkojen aikataulujen asettamat paineet asettavat riman tilintarkastajana toimimiselle korkealle. Vastauksissa muistilla koettiin olevan merkitystä, jotta tilintarkastaja voi palauttaa mieleensä aiempia havaintoja edeltäneiltä tilikausilta tai samankaltaisista tapauksista, joiden muistaminen auttaa löytämään ratkaisun käsillä olevaan ongelmaan.

Tilintarkastajien analyttinen kyvykkyys nousi myös haastattelijoiden vastauksissa esiin. Tilintarkastajan on kyettävä löytämään säännönmukaisuuksia ja huomaamaan poikkeamia nopeasti ja tehokkaasti. Analyttinen kyvykkyys on tilintarkastajan perusominaisuuksia aiempien tilintarkastajien ominaispiirteitä koskevien tutkimusten mukaan.

Haastateltujen vastaukset ovat linjassa He & Ke (2014) tutkimuksen tulosten kanssa. Niiden mukaan osaavat ja ammattitaitoiset tilintarkastajat ovat muita todennäköisemmin ylenemässä organisaatiossaan. Ammattitaito nähtiin rakentuvan kokemuksesta, hyvästä lakien ja asetusten tuntemisesta ja toimialaosaamisesta.

Samansuuntainen tulos kognitiivisen ja sosiaalisen kyvykkyuden vaikutuksesta henkilön urakehitykseen on saatu myös Heckmanin ym. (2006) tutkimuksessa, jossa havaittiin henkilön kognitiivisten ja ei-kognitiivisten kykyjen olevan yhteydessä taloudelliseen menestykseen. Molempien havaittiin korreloivan henkilön elämässä pärjäämisen kanssa.

Haastateltujen mielipiteet tilintarkastajan itseluottamuksen merkityksestä tämän uralle olivat selkeät. Tilintarkastajan ammatin vaatimukseen kuuluu kyky toimia ja esittää asiat vakuuttavasti. Tilintarkastajan itseluottamus koettiin tärkeäksi osatekijäksi haastettaessa asiakkaan henkilökuntaa ja talousjohtoa kiistanalaisissa asioissa. Haastatellut kokivat, että tilintarkastajan itseluottamus rakentuu kokemuksen myötä. Ammattitaidon kertyminen ajan kuluessa sekä tilintarkastajatutkimuksen onnistunut suorittaminen koettiin myös tilintarkastajan itseluottamusta lisääviksi asioiksi. Sen koettiin olevan tärkeä sisäisessä ja ulkoisessa viestinnässä. Sisäisessä viestinnässä vakuuttava esiintyminen koulutustilaisuuksissa ja muissa yhteisissä tapahtumissa koettiin tilintarkastajan uran kannalta positiiviseksi asiaksi.

Tilintarkastajilta kysyttäessä, ovatko he huomanneet mitään yhteisiä ominaispiirteitä niiden tilintarkastajien välillä, jotka ovat päättäneet vaihtaa alaa, eivät haastateltujen vastauksissa noussut esiin selkeää ominaispiirrettä. Haastatteluissa jotkin epäilivät alanvaihdon johtuvan kiireisen ammatin ajankäytöllisistä haasteista ja halusta siirtyä rauhallisempaan ympäristöön. Yksi haastatelluista piti yhteisenä piirteenä alaa vaihtaneiden välillä kiinnostuksen puutetta kirjanpitoon. Osaltaan alan kasvavan sääntelyn vuoksi myös Westermannin ym. (2014) tutkimuksessa todettiin, että yksi tekijä, joka saa tilintarkastusalalla hetken työskennelleen nuoren vaihtamaan alaa, johtuu nimenomaan lisääntyneen regulaa-

tion tuomasta paineesta. Työtaakan mukanaan tuomat paineet havaittiin edellisen lisäksi myös McManusin ja Subramaniamin (2013) tutkimuksessa olevan yhteydessä työpaikan vaihtamiseen uran alkuvaiheessa.

6.4 Johtopäätökset

Tutkimuksessa tarkasteltiin tilintarkastajien näkemyksiä tilintarkastuksen laadusta ja kuinka yksittäinen tilintarkastaja tähän vaikuttaa. Lisäksi pyrittiin tunnistamaan tilintarkastajan uran pitenemiseen vaikuttavia ominaispiirteitä. Aiempia tutkimuksia aiheesta oli jonkin verran ja tämän tutkimuksen tarkoitus oli osaltaan tarjota lisätietoa siitä, millaisia tilintarkastajat ovat.

Tutkimuksessa havaittiin, että haastateltujen tilintarkastusalalla toimivien henkilöiden mukaan tilintarkastuksen laatu vaihtelee riippuen tilintarkastajasta. Laadun koettiin vaihtelevan sitä vahvemmin mitä pienempi toimeksianto on. Toisaalta vastauksissa tunnistettiin myös toimeksiantoa johtavan tilintarkastajan näkemyksen laadukkaasti suoritetusta tilintarkastuksesta vaikuttavan vahvasti hänen alempana olevan tiimin mielipiteeseen tuon toimeksiannon laadullisista vaatimuksista. Haastateltujen mukaan yksittäisen tilintarkastajan näkemys laadusta oli parhaiten havaittavissa tämän suhtautumisesta tilintarkastusevidenssin keruuseen, dokumentaatioon.

Haastateltujen näkemyksiä kysyttiin myös tilintarkastajan uraan vaikuttavista ominaispiirteistä. Olennaisimpana asiana haastatellut nostivat esiin sosiaalisen kyvykkyyden, kyvyn verkostoitua talon sisäisesti ja ulkoisesti sekä markkinoivan pääomaa tuottavan otteen työntekoon. Vastauksissa painotettiin myös kognitiivisten kykyjen, analyyttisen otteen ja hyvän muistin positiivista vaikutusta talon sisällä etenemiseen. Toisaalta haastatellut eivät olleet huomanneet yhteisiä ominaispiirteitä niiden tilintarkastajien välillä, jotka olivat päättäneet vaihtaa alaa. Vastauksissa nousivat esiin erilaiset syyt alan hektisyydestä sen vaatimaan osaamistasoon.

Tutkimuksen tulokset olivat rinnastettavissa aiempiin tutkimuksiin, joita aiheesta on tehty. Tutkimuksen tuloksia voidaan käyttää edelleen syventämään käsitystämme tilintarkastajista.

Tämä työ tarjoaa myös oivan mahdollisuuden jatkotutkimukselle, jossa voidaan keskittyä tarkemmin johonkin tiettyyn ominaispiirteeseen, kuten esimerkiksi analyyttiseen kyvykkyyteen. Toinen mielenkiintoinen aihe jatkotutkimukselle Suomessa ja ulkomailla olisi vertailu markkinointi- tai dokumentaatiokeskeisyyden vaikutuksesta tilintarkastajan tulotasoon.

LÄHTEET

- Abdolmohammadi, M.J., Searfoss, D.G. & Shanteau, J. 2004. An Investigation of the Attributes of Top Industry Audit Specialists. *Behavioral Research In Accounting*, 16, 1-17.
- ASIC. 2014. Information Sheet 196: Audit Quality: The Role of Directors and Audit Committees. Saatavilla verkossa: <http://asic.gov.au/regulatory-resources/financial-reporting-and-audit/auditors/audit-quality-the-role-of-directors-and-audit-committees/> [15.6.2016]
- Becker, C.L., Defond, M.L., Jiambalvo, J. & Subramanyam, K.R. 1998. The Effect of Audit Quality on Earnings Management. *Contemporary Accounting Research*, 15 (1), 1-24.
- Bierstarker, J.L. & Wright, S. 2001. A Research Note Concerning Practical Problem-Solving Ability as a Predictor of Performance in Auditing Tasks. *Behavioral Research in Accounting*, 13, 49-64.
- Bonner, S.E. & Lewis, B.L. 1990. Determinants of Auditor Expertise. *Journal of Accounting Research*, 28, 1-20.
- Bonner, S.E. 1994. A Model of the Effects of Audit Task Complexity. *Accounting, Organizations and Society*, 19, 3, 213-234.
- Boolaky, P.K. 2011. Auditing and Reporting in Europe: an Analysis Using Country-Level Data. *Managerial Auditing Journal*, 27 (1), 41-55.
- Borghans, L., Duckworth, A.L., Heckman, J.J. & Weel, B. The Economics and Psychology of Personality Traits. *Journal of Human Resources*, 43 (4), 972-1059.
- Carter, C. & Spence, C. 2014. Being a Successful Professional: An Exploration of Who Makes Partner in the Big Four. *Contemporary Accounting Research*, Accepted Article, doi: 10.1111/1911-3846.12059.
- CAQ. 2014. CAQ Approach to Audit Quality Indicators. Saatavilla verkossa: <http://www.thecaq.org/docs/reports-and-publications/caq-approach-to-audit-quality-indicators-april-2014.pdf?sfvrsn=2> [15.7.2014]
- Chi, H.Y. & Chin, C.L. 2011. Firm Versus Partner Measures of Auditor Industry Expertise and Effects on Auditor Quality. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 30 (2), 201-229.
- Chi, W., Huang, H., Liao, Y. & Xie, H. Mandatory Audit Partner Rotation, Audit Quality, and Market Perception: Evidence from Taiwan. *Contemporary Accounting Research*, 26 (2), 359-391.
- Chong V.K. & Monroe, G.S. 2013. The Impact of the Antecedents and Consequences of Job Burnout on Junior Accountants' Turnover Intentions: A Structural Equation Modelling Approach. *Accounting and Finance*, doi: 10.1111/acfi.12049.
- Christensen, B.E., Glover, S.M., Omer, T.C. & Shelley, M.K. 2013. Understanding Audit Quality: Insights from Audit Partners and Investors. Saatavilla

- verkossa: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2358163 . [12.6.2014]
- Crotty, J. 2009. Structural Causes of the Global Financial Crisis: a Critical Assessment of the “New Financial Architecture”. *Cambridge Journal of Economics*, 33, 563-580.
- Deloitte LLP. 2008. Deloitte LLP, Comment Letter Regarding Draft Report and Draft Report Addendum 21. Saatavilla verkossa: http://comments.treas.gov/_files/DeloitteLLPCommentLetter.pdf [12.8.2014]
- Dohmen, T., Falk, A., Huffman, D. & Sunde, U. 2010. Are Risk Aversion and Impatience Related to Cognitive Ability? *American Economic Review*, 100 (3), 1238-1260.
- U.S. Department of The Treasury. 2008. Final report of the Advisory Committee on the Auditing Profession to the U.S. Department of the Treasury. Saatavilla verkossa: <http://www.treasury.gov/about/organizational-structure/offices/Documents/final-report.pdf> [17.6.2016]
- Elshafie, E. & Nyadroh, E. 2014. Are Discretionary Accruals a Good Measure of Audit Quality. *Journal of Management Policy and Practice*, 15 (2), 43-59.
- Ernst & Young LLP. 2008. Comment Letter of Ernst & Young LLP on the Draft Report of the U.S. Treasury Advisory Committee on the Auditing Profession. Saatavilla verkossa: [http://www.ey.com/publication/vwluassetsdld/commentletter_jj0002_treasury_27june2008/\\$file/commentletter_jj0002_treasury_27june2008.pdf?OpenElement](http://www.ey.com/publication/vwluassetsdld/commentletter_jj0002_treasury_27june2008/$file/commentletter_jj0002_treasury_27june2008.pdf?OpenElement) [12.8.2014]
- Ernstberger, J., Koch, C. & Tan, H.T. 2012. Lead Auditor Expertise, Audit Quality, and Audit Fees.
- EU. 2006. Directive 2006/43/EC of the European Parliament and of the Council. Saatavilla verkossa: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006L0043&from=EN> . [11.8.2014]
- European Commission. 2010. Green Paper – Audit Policy: Lessons from the Crisis, COM(2010) 561. Bryssel. Belgia.
- European Commission. 2014. MEMO/14/427. Saatavilla verkossa: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-14-427_en.htm?locale=EN [14.8.2014]
- Ferguson, A., Francis, J.R. & Stokes, D.J. 2003. The Effects of Firm-Wide and Office-Level Industry Expertise on Audit Pricing. *The Accounting Review*, 78 (2), 429-448
- Francis, J.R. 2011. A Framework for Understanding and Researching Audit Quality. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 30(2), 125-152.
- Giannone J.A. & Davies, M. 2008. Lazard CEO Sees World’s Market Woes Just Beginning. Reuters, 30.10.2008. Saatavilla verkossa: <http://www.reuters.com/article/2008/10/30/us-financial-lazard-blackstone-idUSTRE49T77O20081030>
- Giroux, G.& Cassell, C. 2011. Changing Audit Risk Characteristics in the Public Client Market. *Research in Accounting Regulation*, 23, 177-183.

- Gul, F.A., Wu, D. & Yang, Z. 2013. Do Individual Auditors Affect Audit Quality? Evidence from Archival Data. *The Accounting Review*, 88 (6), 1993-2023.
- He, X. & Ke, B. 2015. What Determines Individual Auditors' Career Outcomes. Saatavilla verkossa: <http://abfer.org/docs/2015/program-5/what-determines-auditors-career-outcomes.pdf>
- Heckman, J.J., Stixrud, J. & Urzua, S. 2006. The Effects of Cognitive and Noncognitive Abilities on Labour Market Outcomes and Social Behavior. National Bureau of Economic Research.
- Heineck, G. & Anger, S. 2010. The Returns to Cognitive Abilities and Personality Traits in Germany. *Labour Economics*, 17, 535-546.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2001. Tutkimushaastattelu – Teemahaastattelun Teoria ja Käytäntö. Helsinki. Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 1997. Tutki ja Kirjoita. 15. painos. Helsinki. Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- IAASB. 2012. Handbook of International Quality Control, Auditing Review, Other Assurance, and Related Services Pronouncements, vol 1.
- IAASB. 2013. Handbook of International Quality Control, Auditing, Review, Other Assurance and Related Services Pronouncements - 2013 Edition, Volume 1. New York. USA. IFAC
- IAASB. 2014. A Framework for Audit Quality – Key Elements That Create an Environment for Audit Quality, February 2014. Saatavilla verkossa: <https://www.ifac.org/sites/default/files/publications/files/A-Framework-for-Audit-Quality-Key-Elements-that-Crete-an-Environment-for-Audit-Quality-2.pdf> [15.7.2014]
- IAG. 2013. Investor Advisory Group Meeting, Working Group Report. Esitelmä. Investor Advisory Group Meeting – Paneeli. 16.10.2013. Washington, DC. USA. Saatavilla verkossa: http://pcaobus.org/News/Events/Documents/10162013_IAG_Meeting/AQI_Report.pdf . [12.8.2014]
- Institute of Chartered Accountants in Australia. 2009. A Guide to Audit Quality. Sydney. Australia.
- Jain, P.L., Kim, J.C. & Rezaee, Z. 2008. The Sarbanes-Oxley Act of 2002 and Market Liquidity. *The Financial Review*, 43, 361-382.
- Kasanen, E., Lukka, K. & Siitonen, A. 1993. The Constructive Approach In Management Accounting Research. *Journal of Management Accounting Research*, 5, 243-264.
- Knechel, W.R., Krishnan, G.V., Pevzner, M., Shefchik, L.B. & Velury, U.K. 2013[A]. Audit Quality: Insights from the Academic Literature. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 32 (1), 385-421.
- Knechel, W.R., Niemi, L. & Zerni, M. 2013[B]. Empirical Evidence on the Implicit Determinants of Compensation in Big 4 Audit Partnerships. *Journal of Accounting Research*, 51 (2), 349-387.
- Knechel W.R., Vanstraelen, A. & Zerni, M. 2013[C]. Does the Identity of Engagement Partners Matter? An Analysis of Audit Partner Reporting Decisions.

- Kornberger, M., Justesen, L. & Mouritsen, J. 2011. "When You Make Manager, We Put a Big Mountain in front of You": An Ethnography of Managers in a Big 4 Accounting Firm. *Accounting, Organizations and Society*, 36 (8), 514-533.
- Lim, C.Y. & Tan, H.T. 2010. Does Auditor Tenure Improve Audit Quality? Moderating Effects of Industry Specialization and Fee Dependence. *Contemporary Accounting Research*, 27 (3), 923-957.
- Lindqvist, E. & Vestman, R. 2011. The Labor Market Returns to Cognitive and Noncognitive Ability: Evidence from the Swedish Enlistment. *American Economic Journal: Applied Economics*, 3, 101-128.
- Liu, X. & Simunic, D.A. 2005. Profit Sharing in an Auditing Oligopoly. *The Accounting Review*, 80 (2), 677-702.
- McCrae, R.R & Costa, Jr, P.T. 1999. A Five Factor Theory of Personality. Teoksessa: Pervin, L.A. & John, O.P. 2001. *Handbook of Personality: Theory and Research*, toinen painos. New York, Yhdysvallat. The Guilford Press.
- McManus, L. & Subramaniam, N. 2013. Organisational and Professional Commitment of Early Career Accountants: Do Mentoring and Organisational Ethical Climate Matter? *Accounting and Finance*, Julkaistu verkossa 17.7.2013.
- Neilimo, K. & Näsi, J. 1980. *Nomoteettinen Tutkimusote ja Suomalainen Yrityksen Taloustiede. Tutkimus Positivismin Soveltamisesta*. Tampere. Tampereen Yliopisto
- Oppel, R.A.Jr. & Eichenwald, K. 2002. Enron's Collapse: The Overview; Arthur Andersen Fires an Executive for Enron Orders. *New York Times*, 16.1.2002.
- PCAOB. 1997. Standards: QC Section 20 – System of Quality Control for a CPA Firm's Accounting and Auditing Practice. Saatavilla verkossa: <http://pcaobus.org/Standards/QC/Pages/QC20.aspx> . [15.7.2014]
- PCAOB. 2011. Proposal. PCAOB Release No. 2011-007, 11.10.2011. Saatavilla verkossa: http://pcaobus.org/Rules/Rulemaking/Docket029/PCAOB_Release_2011-007.pdf [12.8.2014]
- PCAOB. 2013. Standing Advisory Group Meeting, Discussion – Audit Quality Indicators, May 15-16, 2013. Saatavilla verkossa: http://pcaobus.org/news/events/documents/05152013_sagmeeting/audit_quality_indicators.pdf . [15.7.2014]
- Prentice, R.A. 2000. The SEC and MDP: Implications of the Self-Serving Bias for Independent Auditing. *Ohio State Law Journal*, 61, 1597-1670.
- PricewaterhouseCoopers. 2012. Point of view – Mandatory Audit Firm Rotation –Why Other Changes Would Be Better for Investors. New York. USA.
- Pritchard, A.C. 2006. The Irrational Auditor and Irrational Liability. *Lewis & Clark Law Review*, 10 (1), 19-55.
- Reynolds, J.K. & Francis, J.R. 2001. Does Size Matter? The Influence of Large Clients on Office-Level Auditor Reporting Decisions. *Journal of Accounting and Economics*, 30, 375-400.

- Rutledge, R.W., Karim, K.E. & Luo, X. 2014. The Effects of SOX on Firms Audited by Big-4 versus Non-Big-4 Audit Firms. *Journal of Accounting and Finance*, 14 (1), 86-102.
- Sazena, R.G. & Srinivas, K. 2010. *Auditing and Business Communications*. Mumbai, India. Global Media.
- SEC. 2014. Regulation S-X, 210. Saatavilla verkossa: <http://www.ecfr.gov/cgi-bin/text-idx?SID=8e0ed509ccc65e983f9eca72ceb26753&node=17:3.0.1.1.8&rgn=div5> . [11.8.2014]
- Sikka, P. 2009. Financial Crisis and the Silence of the Auditors. *Accounting, Organizations and Society*, 34, 868-873.
- Siriwardane, H.P., Hu, B.K.H. & Low, K.Y. 2014. Skills, Knowledge, and Attitudes Important for Present-Day Auditors. *International Journal of Auditing*, 18, 193-205.
- Suddaby, R., Gendron, Y. & Lam, H. 2009. The Organizational Context of Professionalism in Accounting. *Accounting, Organizations and Society*, 34, 409-427.
- Swift, A. 2014. Despite High Stock Prices, Half in U.S. Wary of Investing – Americans Divided on Whether Investing in the Stock Market a Good or Bad Idea. Gallup.com, 17.1.2014. Saatavilla verkossa: <http://www.gallup.com/poll/166886/despite-high-stock-prices-half-wary-investing.aspx> . [2.10.2014]
- Tilintarkastuslaki. Saatavana verkossa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070459> [18.8.2014]
- Watts, R.L. & Zimmerman, J.L. 1983. Agency Problems, Auditing, and the Theory of the Firm: Some Evidence. *Journal of Law and Economics*. 26(3), 613-633.
- Westermann, K.D., Bedard, J.C. & Earley, C.E. 2014. Learning the “Craft” of Auditing: A Dynamic View of Auditors’ On-the-job Learning. Saatavilla verkossa: <http://ssrn.com/abstract=2404029> [21.8.2014]
- Whiting, R.H., Gammie, E. & Herbohn, K. 2014. Women and the Prospects for Partnership in Professional Accountancy Firms. *Accounting and Finance*, Accepted Article, doi: 10.1111/acfi.12066
- Zeff, S.A. 2003. How the U.S. Accounting Profession Got Where It Is Today: Part II. *Accounting Horizons*, 17 (4), 267-286.
- Zerni, M. 2012. Audit Partner Specialization and Audit Fees: Some Evidence from Sweden. *Contemporary Accounting Research*, 29 (1), 312-340.
- Zhou, H. 2007. Auditing Standards, Increased Accounting Disclosure, and Information Asymmetry: Evidence from an Emerging Market. *Journal of Accounting and Public Policy*, 26, 584-620.